

Universitätsbibliothek Wuppertal

Appendix Vergiliana

Vergilius Maro, Publius

Lipsiae, 1910

Aetna

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

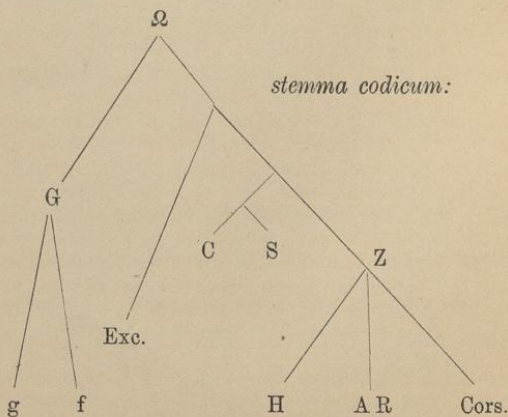
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-3114](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-3114)

AETNA

CODICES

- Ω = *archetypus omnium codicum*
G = *codex deperditus olim Lili Gyraldi, qui hodie recuperatur ex*
 g = *collatione a N. Heinsio facta, descripta a Burmanno minore, servata in exemplari editionis Pitheocanae olim P. Burmanni, nunc Leidensi, quae complectitur v. 138—287*
 f = *apographo versuum 272—287, quod exstat in codice Laurentiano plut. 33, 9; descripserunt Rostagno et Ehrle*
 utor signo G ubiubi aut g sola praesto est aut g et f concinunt: nec tamen pro g aut G affero lectiones editionis Pitheocanae ab Heinsio vel potius Burmanno silentio praeteritas nisi supplementi causa, atque ibi quoque verba ex G non diserte testata his unciis () distinguo
v. praef. p. 20 ss.
Exc. = *florilegium saec. XI codicum p̄neβη 8s.*
 recepti sunt v. 222—226. 228—235. 237—251.
 258—272. 633—4
C = *Cantabrigiensis univers. Kt 34 n. 2076 saec. X 12*
S = *Stabulense frg., nunc Paris. lat. 17177 fol. 96—103*
 saec. X 10 ss.
 1—170 bene leguntur
 171—213 initia perierunt
 215—303 leguntur
 304—346 fines perierunt
Z = *codex deperditus, restituendus ex*
 H = *Helmstadiensis 332 a. 1454 15 s.*
 A = *Arundeliano mus. Brit. 133 saec. XV 16 s.*
 R = *Rehdigerano bibl. urb. Vratisl. 125 saec. XV 17*
 Cors. = *Corsimiano 43 F 5 saec. XIV (habet v. 1—6) 10*
ς = *correctiones Itolorum in recentioribus codd. (v. p. 30)*
 et editionibus

Ed. Schwartz 1933 (Kl. T. 166)

Aetna als virgil. citiert *Serv. Aon.* 3, 571.

Aufschlags: *Dorns, Vichmält.* 195) 26 ff.

W. Richter, *Zusw Aetna-Text, Phil.* 763, 97p

Aetna mihi ruptique cavis fornacibus ignes
et quae tam fortes volvant incendia causae,
quid fremat imperium, quid raucos torqueat aestus,
carmen erit. dexter venias mihi carminis auctor
seu te Cynthos habet seu Delo est gratior Hyla 5
seu tibi Dodone potior, tecumque faventes
in nova Pierio properent a fonte sorores
vota: per insolitum Phoebos duce tutius itur.

aurea securi quis nescit saecula regis?
cum domitis nemo Cererem iactaret in arvis 10
venturisque malas prohiberet fructibus herbas,
annua sed saturae complerent horrea messes,
ipse suo fueret Bacchus pede mellaque lentis
penderent foliis et pingui Pallas olivae,

titulus: P. Virgilio Maronis Aetna incipit C, P. Maron.
Virg. Aetna S, de etna monte H, P. Virgilii maronis (Maronis
Virg. R) Aetna (Aetna Cors.) (incipit R Cors.) AR Cors.

1 Aetna CSR semper, Etna H semper, Ethna A fere,
qualia porro non adnotabo ruptique CSAR, ruptisque H
Cors. cauis Q, caui Cors. fornacibus Q, fornicib; S¹
5. 6 ordinant CS, 6. 5 Z Cors. 5 cynthos (ci- Cors.) CS
Cors.¹, cynthus (ci- H) Z, cinthon Cors.² Delost Munro,
delos Q, dolos S Hyla Munro, illa C, illa SAR, om. H
6 Dodone Ald. 1517, dodona CSH²A Cors., do bona H¹, do
dodona R faentes CS, -is Z Cors. 7 properent Q, -ant H¹
fonte Q, fronte A 8 tutius (-cius H) CSH, cautius AR
9 securi Q, Saturni Friesemanni aequalis quis Ald. 1517,
qui Q 10 cererem Q, venerem A iactaret (-rit H) Z,
lactaret CS aruis Q, agris A 11 que SZ, om. C malas
Ald. 1517, malis Q fructibus H², fluctibus CSH¹, frondibus
AR, frugibus Vat. 3272 12 complerent CSH, complebant
AR 13 fueret (flu- R) CZ, fluereit S mellaque CZ,
melliaq; S lentis Q, quernis Friesemann 14 Penderent
CSH, -et AR pingui Q, -uis H² oliu(a)e CSH, oliua AR

secretos annis ageret cum gratia ruris? 15
 non cessit cuiquam melius sua tempora nosse.
 ultima quis tacuit iuvenum certamina Colchōs?
 quis non Argolico deflevit Pergamon igni
 impositam et tristi natorum funere matrem
 aversumve diem sparsumve in semina dentem? 20
 quis non periurae doluit mendacia puppis
 desertam vacuo Minoida litore questus?
 quicquid et antiquom iactata est fabula carmen.
 fortius ignotas molimur pectore curas:
 qui tanto motus operi, quae causa perenni 25
 explicet in densum flammam et trudat ab imo
 ingenti sonitu moles et proxima quaeque
 ignibus irriguis urat — mens carminis haec est.
 principio ne quem capiat fallacia vatum
 sedes esse dei tumidisque e faucibus ignem 30
 Volcani ruere et clausis resonare cavernis
 festinantis opus: non est tam sordida divis
 cura neque extremas ius est dimittere in artes
 sidera; subducto regnant sublimia caelo
 illa neque artificum curant tractare laborem. 35

15 annis Ω , annis R cum *Vat.* 3272, tum Ω 16 Non cessit
CZ, Concessit S nosse Ω , nosce H 19 Impositam Z , Inp-
 (Ip- S^1) CS matrem (s. s. hecubā H^2) H^2AR , mentem C , m̄tem
 SH^1 20 Aversumve (Aa- *corr. in Au-* S) CS , Aduersumve Z
 -ue in CSH , de AR semina *Scaliger*, -ne Ω , tuctur R .
Hildebrandt 1900 p. 7 22 uacuo Ω , uacua A minoida
 (mon- A) Ω , minorda H^1 *corr. in* minoyda H^2 lit(t)ore Ω ,
 littora H^1A^1 23 Quicquid (s. s. scilicet et) in C , Quicquid
 et in S , Quicquid (Quid- H) in Z , cf. 84 25 Qui tanto
 CSH^1 , Quis tantos H^2AR operi CS , operit H , reperit AR
 qu(a)e CSH , quis A , quamuis R causa *Ald.* 1517, tanta Ω
 perenni (perh- Z) Ω , -nis *Ald.* 1517 26 Explicet CSH , -at
 AR flammam Ω , -a R et trudat CS , etrudat H , extrudat
 AR 27 moles et CS , mollescent (-it AR) Z 28 carminis
 h(a)ec est CZ , om. S 29 quem CSH , quis AR capiat
 Ω , capiet H^1 30 -que CZ , om. S faucibus Ω , fac- H^1
 33 extremas (-as *oblitae nigrore in S*) ius CS , extrema
 nis Z dimittere CSH , de- AR artes CSH , arces AR

discrepat a prima facies haec altera vatum:
 illis Cyclopas memorant fornacibus usos,
 cum super incudem numerosa in verbera fortes
 horrendum magno quaterent sub pondere fulmen
 armarentque Iovem: turpe est sine pignore carmen. 40

proxima vivaces Aetnaei verticis ignes
 impia sollicitat Phlegraeis fabula castris.
 temptavere (nefas) olim detrudere mundo
 sidera captivique Iovis transferre gigantes
 imperium et victo leges imponere caelo. 45

(his natura sua est alvo tenus, ima per orbis
 squameus intortos sinuat vestigia serpens.)
 construitur magnis ad proelia montibus agger:
 Pelion Ossa †creat, summus premit Ossan Olympus.
 iam coacervatas nituntur scandere moles, 50
 impius et miles metuentia comminus astra
 provocat, infestus cunctos ad proelia divos
 provocat. admotis conterrita sidera signis,
 Iuppiter et caelo metuit dextramque corusca
 armatus flamma removet caligine mundum. 55

subducto *CSA*, seducto *HR* regnant *CSHA*, regnam *R*
 35 Illa Ω , Ille H^1 37 Illis Ω , Illi his *Markland* usos Ω ,
 usus *H* 38 fortes $A^2\zeta$, fontes Ω 39 fulmen H^2AR ,
 flumen *CSH^1* 40 Armare *nilhil amplius in versu vacuo S*
 est *CZ*, et *edd.* 41 uiuaces *SZ*, uiuoces *corr. in uiuaces C*
 42 sollicitat *CS*, sollicitet *Z* 43 detrudere Ω , deturdere *R*
 46 natura *CSH*, natur(a)e *AR* sua est *CS*, su(a)e *Z*, sua H^2
 aluo tenus Ω , alua tenes H^1 ima *CSH^2*, una *Z* 47 in-
 tortos *Vat. 3272*, intortas *CS*, intortus *Z* 49 Pel(l)eon ossa *Z*,
 Pelonossa *S*, Peloniossa *C* creat Ω , gravat *Iacob*, onerat
Bachrens, terit *Ald. 1517* 50 post *Iam in S erasae tres*,
ultima fuerat a 52 infestus *CS*, -os *H*, infensus *AR* ad
CSAR, in *H* 53 Prouocat admotisque (amo- *S*¹) tertia sidera
 signis *CS*, Prouocat admotis (-us *R*) *nilhil amplius, sed*
spatio ante et post adm. relicto Z conterrita *Vollmer*, ferit *vel*
 terit *Iam Sudhaus*, ad territa *Wassenberg* 54 et caelo *Bor-*
mans, e c(a)elo Ω dextramq; *CS*, dextraq; *Z* corusca *Iacob*,
 -am Ω 55 Armatus *CS*, Admotus *Z* flamma *CS*, flam(m)am *Z*

incursant vasto primum clamore gigantes:
 hic magno tonat ore pater geminantque faventes
 undique discordes comitum simul agmine venti.
 densa per attonitas rumpuntur flumina nubes
 atque in bellandum quae cuique potentia divom 60
 in commune venit. iam patri dextera Pallas
 et Mars laevos erat, iam cetera turba deorum,
 stant utrimque deae: validos tum Iuppiter ignis
 increpat et iacto proturbat fulmine montes.
 illinc devictae verterunt terga ruinae 65
 infertae divis acies atque impius hostis
 praeceps cum castris agitur materque iacentes
 impellens victos. tunc pax est reddita mundo,
 tunc imber cessat; venit per sidera caelum
 defensique decus mundi nunc redditur astris. 70
 gurgite Trinacrio morientem Iuppiter Aetna
 obruit Enceladon, vasto quī pondere montis
 aestuat et petulans expirat faucibus ignem.
 haec est mendosae volgata licentia famae.
 vatibus ingenium est: hinc audit nobile carmen. 75

57 Hic Ω , Hinc *Scaliger* fauentes *CSAR*, founte *H*
 58 discordes comitum Ω , discordi sonitum *Iacob* 59 rum-
 puntur *CSH*, funduntur *AR* flumina *CS*, fulmina *Z* in
 versu 60 nil habuit *Z* nisi Et q; in, idemque omisit v. 61 60 in
 potentia aliquae litterae inter scribendum correctae in *C*, fortasse
 aberraverat in poen(it)entia 62 laeus *Bormans*, s(a)euus
CSHA, scaeuus *R* 63 Stant *CSH¹A*, Stat *H²R* utrimq;
CS, utrū q; *Z* deae *Vollmer*, deus *CZ*, de .. (duabus litteris
 in spatio omissis) *S*, acies *Sudhaus* 64 iacto ed. *Ascens. 1507*,
 victo *CSH¹*, uinctos *H²*, victor *AR* fulmine *SZ*, flumine *C*
 65 devict(a)e *CAR*, deuinctae *S*, denectae *H*, deiectae *Peerl-*
kamp, disiectae *Bachrens* 66 Inferte *S*, Infert e *C*, Infeste *Z*
 67 Pr(a)eceps *SZ*, Praeceptis *C* materq; *CZ*, mateq; *S*
 68 victos Ω , natos *Pithou* tunc *AR*, tum *CSH* 69 Tunc
 imber *Vollmer*, Tum liber Ω cessat *CS*, c(a)essa *H¹A*, cressa *H²*,
 celsa *R* 70 decus Ω , deus *R* nunc Ω , tunc *R* 71 Gur-
 gite *Z*, Curcite *CS* (a)et(h)na Ω , etnam *H* 72 nastoq; *CS*,
 uasti (sic) qui *Z* pondere Ω , pondera *H* 73 petulans *Z*,
 petula in se *CS* 74 H(a)ec Ω , Aer *H¹* mendos(a)e Ω ,

plurima pars scaenae rerum est fallacia: vates
 sub terris nigros viderunt carmine manes
 atque inter cineres Ditis pallentia regna,
 mentiti vates Stygias undasque canesque.
 hi Tityon poena stravere in iugera foedum; 80
 sollicitant illi te circum, Tantale, poena
 sollicitantque siti; Minos, tuaque, Aeace, in umbris
 iura canunt idemque rotant Ixionis orbem, —
 quicquid et interius, falsi sibi conscia terra est.
 nec tu, terra, satis: speculantur numina divom 85
 nec metuont oculos alieno admittere caelo.
 norunt bella deum, norunt abscondita nobis
 coniugia et falsa quotiens sub imagine peccent,
 taurus in Europen, in Ledam candidus ales
 Iuppiter, ut Danaae pretiosus fluxerit imber. 90

mendacis *L. Müller*, ventosae *Unger* 75 Vatribus Ω , Faci-
 bus H^1 hinc Ω , hic R nobile Ω , nobilem H 76 pars
SZ, pass corr. in pars C scenae CS , scenae Z
CSH, uerum AR 77 Sub terris CS , Subternis H , Sub-
 terius AR 78 inter Ω , intet H^1 79 Mentiti Ω , Ventiti H^1
canesque Scaliger, canemque *Birt*, canentes Ω 80 in versu
vacuo nihil nisi H scripsit S Hii CH , Hi AR p(o)ena
 strauere (strauem H^1) Ω , strauere nouena *Haupt* f(o)edum
*CARH*², sedum H^1 , septem *Vat.* 3272 ξ 81 om. H^1 , sup-
 plevit H^2 illi Ω , illic *Haupt* p(o)ena $CSAR$, penā H^2
 (deest H^1), pomis *de Rooy*, pomo *Haupt*, cena *Baehrens* 82
 -que siti Ω , questi H^1 tuaq; CH , tuq; corr. in tuaq; S ,
 tuq; AR eace ARH^2 , cece H^1 , aeacce C , e/aeace (erasa a?) S
 83 ixionis CSH , isionis A , isonis R 84 Quicquid Ω , Quid H^1
 interius Ω , in terris *Baehrens* sibi conscia (cēcia S) CS , con-
 sortia (-cia H) Z terra est *Ald.* 1517, terrent Ω , terra ξ ;
servato terret lacunam statuit Munro requirens Pectora, *Bücheler*
supplevit versum Pectora, sub latebris fingunt consistere terrae
 85 Nec tu terra CS , Nec ut (ut *del.* H^2) terra H , Hec ut uera
 AR numina CSH , -ne AR 86 Nec Ω , Hec H^1 metuunt
 SH , metunt C , metiunt AR oculos CSH , oculis AR 87
 Norunt Ω , Horrunt (H in N corr. H^2) H nobis Ω , uobis H
 88 peccent (peccēt R) Ω , peccet *Schrader* 89 in Ω , & in H
 europen CS , -em H , -am AR 90 omiserunt AR danae
 CH , danē S

debita carminibus libertas ista, sed omnis
in vero mihi cura: canam, quo fervida motu
aestuet Aetna novosque rapax sibi congerat ignis.

quacunque immensus se terrae porrigit orbis
extremique maris curvis incingitur undis, 95
non totum et solido densum est; namque omnis hiatu,
secta est omnis humus penitusque cavata latebris
exiles suspensa vias agit; utque animanti
per tota errantes percurrunt corpora venae,
ad vitam sanguis omnis qua commeal idem, 100
terra voraginibus conceptas digerit auras.

scilicet aut olim diviso corpore mundi
in maria ac terras et sidera, sors data caelo
prima, secuta maris deseditque infima tellus,
sed tortis rimosa cavis et, qualis acervos 105
exilit imparibus iactis ex tempore saxis
ut crebro introrsus spatio vacuata charybdis
pendeat in sese, simili quoque terra futura est

91 libertas Ω , lebertas A^1 omnis CZ , istanis S 93
Aestuet CSA , (A)estuat HR nouosq; Ω , nouusq; H^1 con-
gerat CZ , congregat S 95 Extremiq; Ω , Estr- H in-
cingitur CS , hic igitur H , hic agitur AR 96 Non Ω , Nam
(sic) H^2 solido CS , solidum Z densum est *Vollmer*, desunt
 $CSAR$, desinit H hiatu CS , hiatus (hy- H) Z 97 est Ω ,
es H^1 omnis CSZ , intus *Sudhaus* 98 suspensa Ω , sus-
pensas H^1 agit utq; *Ald. 1517*, agiturq; CS , agit inq; Z
99 percurrunt Ω , discurrunt *Bormans* 100 com(m)eat Z , cum
meat CZ idem Ω , eidem *Ellis* post 100 legitur in H
Terra uoraginibus omnis q̄ comeat idem, s. s. H^2 Va . . . cat
101 digerit CS , dirigit Z auras Ω , aures H 103 ac CSH ,
et AR sors (ultima s in S corr. ex c?) data CSH , dataq; AR
104 secuta $CSAR$, secura H^1 , secunda H^2 deseditq; Ω ,
descendit (om. q;) R 105 tortis (an toritis S) CS , totis Z
acervus CSH^2 , acervans (-as H^1) Z 106 Exilit CS , Exiit Z
107 crebro Z , crebrer C , crebor S introrsus CZ , introrsus S
post spatio in hoc versu nihil perscripserunt Z uacuata *Ald.*
1517, uacat acta CS , vacefacta *Bücheler* charibdis C , carinis
corr. in charims S 108 simili scil. acervo Ω , similq; A terra
 Ω , terre H futura est *Vollmer*, futur(a)e Ω , figura *Ald. 1517*

in tenuis laxata vias, non omnis in artum
 nec stipata coit — sive illi causa vetusta est 110
 nec nata est facies, sed liber spiritus intrat
 et fugiens molitur iter; seu nympha perenni
 edit humum limo furtimque obstantia mollit;
 aut etiam inclusi solidum vicere vapores
 atque igni quaesita via est; sive omnia certis 115
 pugnare locis — non est hic causa docenda,
 dum stet opus causae. quis enim non credit inanis
 esse sinus penitus, tantos emergere fontes
 cum videt ac totiens uno se mergere hiatu?
 non ille ex tenui quocunque agat, apta necesse est 120
 confluvia errantes arcessant undique venas
 et trahat ex pleno quo fortem contrahat amnem.
 flumina quin etiam latis currentia rivis
 occasus habuere suos: aut illa vorago
 derepta in praeceps fatali condidit ore, 125

109 omnis *SZ*, omnes *C* artum *CS*, arcum *Z* 111 Nec *Z*,
 Haec *CS* post *Hec scripserat stipata ex 110, sed delevit S*
 intrat *SH*², intra *CZ* 112 Et fugiens *Bormans*, Effugiens Ω
 mol(l)itur *ARH*², mol(l)itus *CSH*¹ iter *SZ*, inter *C* seu
CS, sed *Z* nympha *CS*, l- *Z* per(h)enni Ω , perhenne *H*²
 113 limo *CS*, limum *H*, binū *AR* mol(l)it *CS*, mollis *H*,
 moli *AR* 114 Aut *CS*, Haud *Z* vicere *Sevin*, uidere Ω ,
 exedere *Ald. 1517*, rupere *Jacob*, solvere *Birt* uapores *CSH*,
 -em *AR* 115 siue Ω , sine *H* 116 Pugnare Ω , Pug-
 nare *H*¹ hic *CSH*, om. *A*, ibi *R* causa Ω , clausa *H*¹
 docenda *Clericus*, dolendi Ω , docendi *Ald. 1517* 117 non
 (om. *S*) credit inanis *CS*, om. *Z* credat *Ald. 1517* 118.
 119 uno versu sic *S*: E. s. p. tanto se mergere hiatu 118 fontes
Z, -is *C* 119 ac *Z*, hac *C* totiens *Haupt*, torres (n *supra* e)
C, torrens *Z* hiatu (vel hy-) Ω , hyatum *H* 120 Non *Z*, Nam
CS, Nata *Bücheler* ille *CHA*, illo *R*, evanuit in *S* quo-
 cunque *Sudhaus*, uocemque Ω , uacuoque *Scaliger* 121 Con-
 fluuia *H*², Cum fluuio *C*, Cum fluuia *S*, Confluit *AR*, Cum flu-
 mina *H*² arcessant *CSH*, -scant *AR* uenas *CS*, et undas *Z*
 122 Et trahat *CSH*, Extrahat *AR*, Ut trahat *Munro* ex
 pleno Ω , exemplo *A* quo *Vollmer*, quod Ω fortem *C*, fontē
 (r *supra* n) *S*, fonte *Z* 123 riuis Ω , ripis *Bormans* 124 aut
*CSA*², haud *Z* 125 Derepta *Clericus*, Dir(r)epa *Z*, Direptam *CS*

aut occulta fluont tectis adoperta cavernis
 atque inopinatos referunt procul edita cursus.
 quod nisi diversos emittat terra canales
 hospitium^x fluviis, haut semita, nulla profecto
 fontibus et rivis constet via pigraque tellus 130
 conserta in solidum segni sub pondere cesset.
 quod si praecipiti conduntur flumina terra,
 condita si redeunt, si qua et iam incondita surgunt,
 haud mirum, clausis etiam si libera ventis
 spiramenta latent. certis tibi pignera rebus 135
 atque oculis haesura tuis dabit ordine tellus.
 immensos plerumque sinus et iugera pessum
 intercepta licet densaque abscondita nocte
 prospectare procul, chaosa ac sine fine ruinas.
 cernis et in silvis spatiosa cubilia retro 140
 antraque demersas penitus fodisse latebras:

126 Aut Ω , Haud *H* adoperta (-te *S*) *CSAR*, adoperata *H* cauernis *Z*, auernis *CS* 127 cursus Ω , rursus *H*¹
 128 ni *Iacob*, si Ω diuersos Ω , -as *H*² 129 fluviis *Birt*.
 fluumium *CS*, fluminum *Z*, fluuiorum *Ald.* 1517 Haud *Clericus*,
 aut *CSHA*, uel *R* semita *CS*, s(a)emina *Z* 131 Conserta Ω , Conferta *Ald.* 1517 solidum Ω , gelidum *R* segni
CS, segnis *Z* 132 terra *CS*, terr(a)e *Z* 133 qua et iam
Scaliger, qua etiam Ω , quaedam *Bormans*, quae iam *Bachrens*
 134 clausis *Z*, classis *CS* etiam *CZ*, & *S* (*lineola superaddenda non cernitur*) 135 latent Ω , patent *Clericus*
 pignera *CSH*¹, pignora *H*²*AR* 136 tuis *CSH*², uis *H*¹, uix *AR* dabit *CSH*, dabitur *AR* 137 Immentos *CS*, Imensum (*Imm-H*) *Z* pessum Ω , possum *A* inde a v. 138
 usque ad v. 287 praesto sunt lectiones codicis *Gyraldini*, plenae inde a v. 272 138 Intercepta *CS*, Inter certa *AR*, Inter cetera *H* licet *G*, leget *CSZ* densaque a. nocte *G*, dens(a)eque a. nocti (-is *R*) *CSZ* 139 procul *CSZ*, om. *G*, sed 'uastum (post chaos inserendum) *V* in margine incertum an ex conjectura *Heinsii*' *Burmman* ac *CSZ*, et *G* ruinas *G*, ruin(a)e *CSZ* 140 Cernis *CSH*, Cernus *AR* spatiosa *Ald.* 1517, spatioque (-ci- *SH*) *CSZ* 141 demersas *G*, demissa (dim- *S*) *CSZ* penitus *G*, pedibus *CSZ* fodisse *CS*, fedisse *H*¹, fodisse s. s. † forasse *H*², fudisse *AR* latebras *G*, latebris *CSZ*

Def. Vollm., Def.
 2016. MSB 17
 58

incomperta via est, aer tantum effugit ultra.
 argumenta dabunt ignoti vera profundi,
 tu modo subtiles animo duce percipe curas
 occultamque fidem manifestis abstrahe rebus. 145
 nam quo liberior quoque est animosior ignis
 semper in inclusis, nec ventis segnior ira est
 sub terra penitusque movent hoc plura: necesse est
 vincla magis solvant, magis hoc obstantia pellant.
 nec tamen in rigidos exit contenta canales 150
 vis animae flammaeve: ruit qua proxima cedunt
 obliquomque secat qua visa tenerrima causa est.
 hinc terrae tremor, hinc motus, ubi densus hiantes
 spiritus exagitat venas cessantiaque urget.
 quod si spissa foret, solido si staret in omni, 155
 nulla daret miranda sui spectacula tellus
 pigraque et in pondus conferta immobilis esset.

142 aer *Iacob*, aeri *G*, operum (opm *H*) *CSZ* tantum
*CSH*¹, tamen *H*² *AR* effugit ultra *G*, effluit intra *CSZ*
 post 142 lacunam esse volebat *Munro* 144 animo *CSAR*,
 anime (corr. in -a *H*²) *H*¹ duce *CSHA*, due *R* percipe
CSZ, perape *H*¹ 145 Oc(c)ultamque *CSZ*, Occultique *Bach-*
rens manifestis *CSAR*, manifestam *H*¹ corr. in -ste *H*²
 abstrahe *GCSAR*, astrae *H*¹, ac strue *H*² rebus *CSH*,
 uerba *AR* 146 Nam *CSZ*, om. *H* 147 in inclusis (-us *C*)
CSZ uentis *GCS*, uectus *Z* segnior *GCS*, senior *H*,
 feuior *A*, scaeuior *R* 148 mouent (*G?*) *CSH*, mouet *AR*,
 mouens *ed. Ascens. 1507* 150 rigidos *CSZ*, riuos *G*, riguos *Hein-*
sius exit contenta *CS*, hesit contōcia *H*¹, exit condensa *H*²,
 h(a)esit conte(n)ta *AR* 151 Vis animae *CS*, Visa (-ia *A*) nimie
 (-is *R*) *Z* flammaeve ruit *G*, flamma uerit *CS*, flamma neu-
 rit *H*, flamma urit *AR* qua *Vat. 3272* ε, quam *CSZ* 152
 Obliquumque (-cum-*S*, -qu-*H*) *CSH*, Ob(liquam)que *AR* secat
CSZ, secant *GH*² qua *CSAR*, quam *H*, quae *G* uisa *CSZ*,
 caussa *G* tenerrima *CSAR*, cenerima *H*¹ corr. in deterrima
 sed s. s. tenerrima *H*² causa est *CSH*¹, causam *H*², causa
 (om. est) *AR*, massa est *Munro*, pars est *Sudhaus*, claustra
Unger 153 ubi *CSZ*, ibi *H*² hiantes *G*, hiatu (hy-*H*¹) *CSH*¹,
 † hiatū *H*², hiatus *AR* 155 solido si staret *GCS*, solidos
 (-doq; *H*²) instaret *Z* in omni *G*, in anni *C*, in āni *S*,
 inmani *H*, inani *AR* 157 conferta immobilis *G*, confert

sed summis si forte putas concreescere causis
 tantum opus et subitis alimentum viribus ora,
 quae patula in promptu cernis, vastosque recessus, 160
 falleris et nondum <in> certo tibi lumine res est.
 namque illis quaecunque vagantur hiatibus, omnes
 et sese introitu solvont adituque patenti
 conceptae languent vires animosque remittunt.
 quippe ubi quod teneat ventos acuatque morantis 165
 in vacuo defit, cessant tantumque profundi
 explicat errantis et in ipso limine tardant:
 angustis opus est turbanti faucibus, illic
 fervet opus est densaque premit premiturque ruina
 nunc Euri Boreaeque Notus, nunc huius uterque. 170
 hinc venti rabies, hinc saevo quassat hiatu

immobilis *CS*, confertim mobilis *Z* 158 concreescere *G*, con-
 credere *CS*, congregere *Z* 159 subitis *G*, summis (sumis *H*²)
CSZ viribus *CSAR*, uilibus *H* ora (*G*?), oris (*G*?) *CSZ*
 160 Qu(a)e *CSZ*, Quod *Iacob* patula *G*, ualida *CSZ* vastos-
 que *G*, ualidosque (-osaq; *H*) *CSZ* 161 Falleris et *G*, Fallere
 sed *CSZ* nondum *CSZ*, nundum *R* in *Vollmer*, om.
GCSZ certo tibi lumine res est *G*, tibi lumine certa; retro
CSZ 162 illis *G*, illic *H*², illuc *CSH*¹, illud *AR* quae-
 cunque *G*, quodcumque *CSARH*², quocumque *H*¹ uagantur
 hiatibus *Bachrens*, uacant hiatibus *G*, uacat hiat impetus (hiatū
 pecus *Z*, specus *H*²) *CSZ*, uacant in hiatibus *Munro* qui post
 162 *versum deesse coniecit* omnis *GCSZ* 163 Et *CSZ*, Haec
opinor sese *GCS*, ros(a)e *Z* 164 Conceptae *G*, Conuersae *CSZ*
 165 quod teneat *Haupt*, contineat (-uat *S*) *CSZ*, qui teneat *G*,
 qui intendat *Sudhaus* uentos acuatque *Munro*, (uentos) aquas-
 que (*an* qua quasque *G*, uentosa qua (qua *om.* *Z*) qu(a)eque *CSZ*
 166 defit *G*, desint (-sinit *R*) *CSZ* cessant *GCS*, cessa *Z*,
 cesa *H*² 167 limine *CSH*, limite *GAR* tardant *CSHA*,
 tradunt *G*, tradant *R* 168 Angustis *CSZ*, -us *H*¹ tur-
 banti *G*, turbant in *CSH*, turbare (-burare *A*) in *AR* illic
Bormans, illo *G*, illos *CSZ* 169 densaque premit *G*, densique
 premunt *CSZ* premiturque *CS*, premita *H*¹, premitq; *H*² *AR*
 ruina *CS*, ruinas *Z* 170 Nunc euri *G*, Hinc (Hic *AR*) furtim
 (-um *C*) *CSZ* notus *G*, not(h)o *CSZ* uterque est *GCSZ*,
 est *del.* § 171—214 in *S* periere initia et ceteroqui laesi sunt,
 proinde noti confidere quid legatur nisi deserto meo testimonio

fundamenta soli, trepidant urbesque caducae.
inde, neque est aliud (si fas est credere), mundo
venturam antiqui faciem, veracius omen.

haec immo cum sit species naturaque terrae, 175
introrsus cessante solo trahit undique venas
Aetna sui: manifesta fides et proxima vero est.
non illi duce me occultas scrutabere causas,
occurrent oculis ipsae cogentque fateri.
plurima namque patent illi miracula monti. 180
hinc vasti terrent aditus merguntque profundo,
porrigit hinc artos penitusque exaestuât ultra.
hinc scissae rupes obstant discordiaque ingens
inter opus, nectunt aliae mediumque coercent,
pars igni domitae, pars ignes ferre coactae, 185
ut maior species Aetnae succurrat inanis.
haec illi sedes tantarumque area rerum est,
haec operis visenda sacri faciesque domusque.

171 Hinc H^2AR , Hic CH^1 . $S n. l.$ hinc $CSAR$, hic H
s(a)euo $CSHA$, scaeuo R 172 soli G , solo CZ , $S n. l.$ trepidant $CSARH^2$, trepidat H^1 173 Inde CZ , $S n. l.$, Vnde H^2
174 Venturam Z , -um corr. in -am C , $S n. l.$ antiqui $GCSZ$, antiquam $edd.$ 175 immo G , primo CZ , $S n. l.$, imo $Matthiae$, imae $Schrader$ species GCZ , facies S -que CSZ , -ue G
176 trahit CSZ , trahat G est CSH , om. AR 178 illi G , illinc CH , $S n. l.$, illic AR oc(c)ultas $CSARH^2$, oculata H^1
179 ipsae $ed. Ven. 1475$ ζ , ipsi CSZ cogentque $CSAR$, cogentque H 180 miracula CSZ , spiracula $Bachrens$ 182
Porrigit (hinc) G , Corrigit hic CZ , $S n. l.$ artos $Machly$, artus GCZ , -us $apparent$ in S (penitusque) exaestuât G , penitus quos (pro quos habent q; Z) exigit CSZ 183 scissae G , spiss(a)e CZ , $S n. l.$ 184 aliae G , uaries CH^1 , u f in S $apparent$, uarios H^2AR mediumque CSH , mediosque R , item an -asq; A 185 ignes $CSAR$, segnes (corr. in signes H^2) H^1 ferre CSH^2AR , uere H^1 187. 188 hoc ordine habuit G , 188 omiserunt CSZ 187 illi G , illis CSZ sedes tantarumque area rerum est $ed. Ven. 1475$, tantarum (tant-periere in S) sedesque arcarum est CS , tantarum sedesque (sedeq; R) area (arca A , circa R) rerum est Z 188 operis $volgo$, operi G

nunc opus artificem incendi causamque reposcit.
 non illam parvo aut tenui discrimine signes, 190
 mille sub exiguom venient tibi pignora tempus:
 res oculos ducent, res ipsae credere cogent.
 quin etiam tactu moneant, contingere tuto
 si liceat: prohibent flammae custodiaque ignis
 illi operi est arcens aditus divinaque rerum 195
 cura sine arbitrio est: eadem procul omnia cernes.
 nec tamen est dubium, penitus quis torreat Aetnam
 aut quis mirandus tantae faber imperet arti.
 pellitur exustae glomeratim nimbus harenae,
 flagrantes properant moles, volvontur ab imo 200
 fundamenta, fragor tota nunc rumpitur Aetna,
 nunc fusca pallent incendia mixta ruina.
 ipse procul tantos miratur Iuppiter ignes,
 neve sepulta novi surgant in bella gigantes

189 artificem CSZ, -um H¹ incendi C, -ii G, -ia SZ cau-
 samque CSZ, cau(s)saque G reposcit CSZ, poposcit G 190
 illam G CSZ, illa in *Baehrens* parvo aut tenui discrimine signis
 (signes *Heinsius*) G, parui (par-*periere in S*) aut tenuis discriminis
 (-na H¹) ignes CSZ 191 Mille G CARH², Ville H¹, S n. l.
 exiguum venient tibi pignora tempus G, exiguo (exig- in S
decisae) ponent tibi (ibi S, ponentibus C) tempora (-re H² AR)
 uera CSZ 192 oculos ducent G, oculique docent CZ, S n. l.
 ips(a)e CSAR, ipsa H cogent GH¹, -unt CSAR, -it H² 193
 moneant (mou- R) AR, moneat GCS, monet H *solent distin-*
guere post contingere tuto G, toto CSZ 195 Illi CZ, Illic H²,
 S n. l. operi G, operum C, S n. l., opertum Z arcens s, arcent
 CSZ aditus GC, adhitus S, ditis H, dietis AR *post* 195
dant verum 186 Ut maior eqs CSZ, non hic habuit G 196 sine
 CHA, siue R, S n. l. cernes C, certes S, cernis Z 197 Nec
 CH, Non AR, S n. l. est CHA, om. R, S n. l. quis G,
 quin CSZ torreat G, torqueat CSZ Aetnam *Scaliger*,
 (a)et(h)na CSZ 198 quis (G?) CZ, S n. l., qui s imperet ed.
Ascens. 1507, imperat GCSZ 199 exustae ed. *Ascens. 1507*,
 exhaustae G, exut(a)e CZ, S n. l. glomeratim G, glomeratur
 (-antur SR) CSZ 200 uoluntur SZ, uoluntur C 202 Nunc
 CHB, S n. l., Non A fusca CHA, S n. l., fusta R incendia
 CHA, -di R 203 tantos G, magnos (ma *decisae in S*) CSZ
 204 Neue CZ, S n. l., Ne G surgant CSAR, -unt H

neu Ditem regni pudeat neu Tartara caelo 205
 vertat in occulto: tantum tremit omniaque extra
 congeries operit saxorum et putris harenae.
 quae nec sponte sua veniunt nec corporis ullis
 sustentata cadunt robusti viribus: omnes
 exagitant venti turbas ac vertice saevo 210
 in densum collecta rotant volvontque profundo.
 haec causae spectanda ferunt incendia montis;
 spiritus inflatis nomen, languentibus aer.
 nam prope, nequaquam par est violentia flammae;
 ingenium velox illi motusque perennis, 215
 verum opus auxilium est ut pellat corpora: nullus
 impetus est ipsi: qua spiritus imperat, audet:
 hic princeps magnoque sub hoc duce militat ignis.

205 Neu *CH²AR*, Heu *H¹*, *S n. l.* pudeat (pu *abscisae*
in S) *CSH²AR*, pudet *H¹* 206 Vertat *AR*, Vertant *CH²*,
 Vertunt *H¹*, *S n. l.* tremit *G*, premit *CSZ* omniaque
 extra *G*, omnia dextra *CSZ* 207 operit *Ald. 1517*, operis
 (oper *abscisae in S*) *CSZ*, opes *H¹* saxorum *CZ*, xasorum *S*
 arenae *G*, (h)arena *CZ*, *in S n. certae nisi hare* 208 Qu(a)e
CHA, Quem *R*, *S n. l.* ueniunt *G*, faciunt (fat- *R*) *CSZ*, *in*
S supra versum additum ullis *G H²*, ulli *CSZ* 209 ro-
 busti *G*, robustis *CSZ* 210 Exagitant *G*, Exigitur *CZ*, *S n. l.*
 uenti turbas ac *G*, uenti turbas a (*solae -i turb cernuntur in S*)
CS, uertitur basa (-*sis H²*) *H*, uertitur saxa *R*, ueritur saxo *A*
s(a)eno GCSH, om. *AR* 211 collecta *G*, coniecta (conie
abscisae in S) *CSZ* 212 Haec causae *G*, Haec (Nec *H*, Hac
AR) causa *CZ*, *S n. l.* spectanda *Bachrens*, expectanda *G*,
 expectata (ectata *superest in S*) *CSZ* ferunt *Maehly*, terunt *G*,
 ruunt *CZ*, *S n. l.* montis *Z*, mortis *C*, *in S nil lego nisi mo*
 213 inflatis *CZ*, -us *H²*, *S n. l.* 214 prope nequicquam
 (-*quid C*, -*quaq-Bachrens*) *GC*, *S n. l.*, prop(olena quicquam (quit-
 quid *H*) *Z* par est *CZ*, *S n. l.*, pars est *G*, per se est *Wagler*
 uiolentia *G*, uolentia *C*, uoluentia (-*cia H*) *Z*, *S n. l.* flam-
 mae *G*, semper *CZ*, *S n. l.* 215-258 *partim aegre leguntur in S*
 216 corpora *G*, corpore (corpe *H*) *CSZ* 217 ipsi *CAR*, idsi *S*,
 illi *H* audet *G*, audit *CSHR²*, audis *AR¹* 218 Hic
Schrader, Hinc *GCS*, Nunc *Z* magnoque sub hoc duce *Munro*,
 magnosque (magnus qui *G*) sub hoc duce *CSZ*, magnus, quo
 sub duce *Bachrens*

nunc quoniam in promptu est operis naturae solique,
unde ipsi venti, quae res incendia pascit, 220
cur subito cohibent vires, quae causa silenti,
subsequar: immensus labor est, sed fertilis idem:
digna laboratis respondent praemia curis.

non oculis solum pecudum miranda tueri
more nec effusis in humum grave pascere corpus, 225
nosse fidem rerum dubiasque exquirere causas,
ingenium sacrare caputque attollere caelo,
scire quot et quae sint magno fatalia mundo
principia (occasus metuunt, ad saecula pergunt,
et firma aeterno religata est machina vinclo), 230
solis scire modum et quanto minor orbita lunae est
(haec brevior cursu bis senos pervolat orbis,
annuos ille movet), quae certo sidera currant

219 promptu *CSA*, promptum *HR* operis *CSH*², operi *Z*
220 Vnde *G*, Vna (V/a *lego in S*) *CSZ* pascit *CSH*²*AR*,
poscit *H*¹ 221 Cur *G*, Cum *CSZ* cohibent vires (*an*
venit ad?) *Heinsius*, cohibent iners *G*, cohibetur inest *CSZ*,
cohibentur, iners *Matthiae* silenti *CSZ*, silenti *G* 222
inde ab Immensus exordiuntur Excerpta; vide praef. p. 8 iuxta
fertilis idem *adscriptis Burmannus* venit ad vires *V*; *videtur*
fuisse coniectura Heinsii pertinens ad 221 cohibent iners 223
Digna *Exc. CSZ*, Pigra *G* laboratis *G*, laborantis *Exc. CSZ*
224 solum *Exc. CSHA*, om. *R* pecudum *Exc. SZ*, pecu-
dum *C*, pecudis *n* tueri *G*, uidere *Exc.*, fuere *CSZ* 225
effusis- (us *n*) *Exc. CSZ*, effusos *Wernsdorf* 226 Nosse *CS*,
Nosce *Z* rerum *G Exc.*, rebus *CSZ* exquirere *Exc. CSH*,
exposcere *AR* 227 Ingenium sacrare *G*, Sacra per ingentem
CSZ caputque attollere caelo *G*, capitique attollere c(a)elum
CSZ 228 quot *Exc. SA*, quod *CHRp*¹ sint *OZ*, sunt
corr. in sint S magno *G Exc. CSH*, in magno *AR* fata-
lia *G*, natalia *Exc. CS*, talia *Z* 229 metuunt *CSH*, metiunt
(mec- *A*) *AR* 230 uinclo *GC*, mundo *SZ* 231 ante modum
coeptum est scribi dom sed deletum in S orbita *Exc. CSHA*,
orbita *R* lun(a)e est (est om. *e*) *Exc. H*²*AR*, luna est *CSH*¹
232 Haec *Exc. CSH*², Hoc *G*, Ehaec *H*¹, Cheo *AR* cursu
bis senos *GCS*, cur sub(i)isse *Z*, cur bis senos cito *Exc.* per-
uolat *G*, peruolet *Exc. CSZ* ignis ante orbis *scripsit et*
delevit H orbis *G Exc. CS*, orbis *Z* 233 Annuus *Exc. C*

ordine quaeve suos servant incondita motus,
 scire vices etiam signorum <et> tradita iura 235
 (sex cum nocte rapi, totidem cum luce referri),
 nubila cur Panope caelo denuntiet imbres,
 quo rubeat Phoebe, quo frater palleat igni,
 tempora cur variant anni (ver, prima iuventa
 cur aestate perit, cur aestas ipsa senescit 240
 autumnoque obrepit hiemps et in orbe recurrit?);
 axem scire Helices et tristem nosse cometen,
 Lucifer unde micet quave Hesperus, unde Bootes,
 Saturni quae stella tenax, quae Martia pugnax,
 quo rapiant nautae, quo sidere lintea pendant; 245
 scire vias maris et caeli praediscere cursus,
 quo vocet Orion, quo Sirius excubet index,
 et quaecumque iacent tanto miracula mundo
 non congesta pati nec acervo condita rerum,
 sed manifesta notis certa disponere sede 250

(hic altera u supra versum) SHR, Annus R mouet GHR,
 monet CSA, meet Exc., meat Wagler sidera Exc. R, sidere
 CSHA 234 qu(a)euē GCSZ, quaeque s suos seruent G,
 suo errant CSZ motus G, cura CSAR, thura H¹, iura H²,
 cursus Munro 235 et ed. Ven. 1475, om. Exc. CSZ
 iura CSZ, cura est Exc. 236 servavit G, omiserunt Exc.
 CSZ 237 panope caelo G, caelo terris Exc. CSZ, Phatne
 caelo Matthiae, Phaeo caelo Unger; res ignota imbres
 Exc. CSH²AR, imbris H¹ 238 rubeat CSZ, iubeat Exc.
 palleat Exc. CAR, pelleat S, pellat H¹, polleat H² igni CSH,
 igne G Exc. AR 239 uariant GCS, uariant Exc. Z uer
 prima G, primaque Exc. CSZ 240 Cur GZ, Cura CS, Ver
 Exc. cur Exc. SZ, cura C senescit Exc. CH, S n. l.,
 senescat AR 241 recurrit Exc. CSAR, currit H¹, ecurrit H²
 242 nosse Exc. CS, nosce Z cometen CS, -em Exc. Z 243
 bootes CSH²R, boetes Exc. H¹A 244 martia Exc. S²R,
 mastia C, S¹ ut videtur, marcia HA 245 pendant G, tendant
 (-ent H) Exc. CSZ 246 uias Exc. CSZ, uices Matthiae
 praediscere CS, praedicere Exc. Z; at cf. Verg. georg. 1, 51
 247 Quo Exc. CSZ, Qua G uocet G, uolet (-at p) Exc. CSZ
 sirius Ald. 1517, setius CS, secius H, serus AR, omis. spatio
 relicto Exc. excubet G, incubet (-at H) Exc. CSZ 248
 iacent Exc. CSZ, latent Bachrens 249 congesta G, digesta

singula — divina est animi ac iucunda voluptas.
 sed prior haec homini cura est, cognoscere terram
 quaeque in ea miranda tulit natura notare:
 haec nobis magis affinis caelestibus astris.
 nam quae mortali cuiquam est amentia maior, 255
 in Iovis errantem regno perquirere divos,
 tantum opus ante pedes transire ac perdere segnem?
 torquemur miseri in parvis terimurque labore.
 scrutamur rimas et vertimus omne profundum,
 quaeritur argenti semen, nunc aurea vena, 260
 torquentur flamma terrae ferroque domantur,
 dum sese pretio redimant, verumque professae
 tum demum vilesque iacent inopesque relictæ.

Exc. CSZ 250 certa *Exc. Z*, cerata *CS* sede *Exc. CAR*, sedem *H*, sed *ceteris evanidis S* 251 diuina *Exc. CSZ*, diuini ξ uoluptas *CSZ*, uoluntas *Exc.* 252 h(a)ec *CSZ*, hac *Schrader* homini *Schrader*, omni *G*, dominis *C*, hominis *Z* et *S* ut videtur 253 *versum om. AR* 253 Quaeque in ea *G*, Et qu(a)e nunc *CSH* 254 magis *G*, magna *CSZ* 255 mortali cuiquam est *G*, mortalis spes est (est *supra* spes *C*) quaeue (qu(a)e *AR*) *CSZ* amentia *CSH*², amantia (vel -cia) *Z* maior *C* (*S n. l.*) *H*², maius *H¹A²R*, magis *A¹* 256 In *CSZ*, Quam *Sudhaus* iouis *SZ*, iuuis *corr. in io-C* perquirere *CSHA*, perquire *R* diuos *G*, uelle *CSZ* 257 ante pedes *CSH*, *om. AR* ac *GCSH*, et *AR* segnem *Iacob*, segne est *G*, segnes *CSZ* 258 terimurque *G*, premimurque ($\bar{p}m$ urq; *S*) *Exc. CSZ* labore *G* *Exc. CSH*², -em *H¹*, -is *AR* 259—261 huc signis numerisque revocavit *Burmannus* in exemplari *Leidensi*, nec tamen adnotavit, quem fontem secutus sit. quia autem in *f* versus 259—261 post 279 scripti non sunt, omnem habet probabilitatem conicere verum ordinem (ut ex *Heinsiano* retulit *Matthiaeus*) existitisse in *G*; post 279 habent *CSZ*; ordo *versuum* in *Excerptis* probare videtur hos tres versus aliquando in marginem abiisse 259 et uertimus *G* *Exc. CSZ*, euerrimus *Schrader* 261 Torquentur (-ter *A*) *Exc. CSZ*, Torrentur *G* flamma *Exc. CSH²A*, flammæ *H¹*, fama *R* domantur *Exc. CS*, domantis *Z* 262 abscissus in *S* Dum *CZ*, Ut *Exc.* uerumque *Exc. CZ*, aurumque *Machly*, lucrumque *Bachrens* professae *Exc. C*, professa est *Z* 263 vilesque iacent *Machly*, humilesque iacent *G*, uiles taceant *CSZ* Turpe silent artes uiles *Exc.*

noctes atque dies festinant arva coloni,
 callent rure manus, glebarum expendimus usum: 265
 fertilis haec segetique feracior, altera viti,
 haec plantis humus, haec herbis dignissima tellus,
 haec duro melior pecori silvisque fidelis,
 aridiora tenent oleae, sucosior ulmis
 grata — leves cruciant animos et corpora curae, 270
 horreaque ut saturent tumeant et dolia musto
 plenaque desecto surgant faenilia campo:
 sic avidis semper quaevis est carior ipsis.
 implendus sibi quisque bonis est artibus: illae
 sunt animi fruges, haec rerum est optima merces: 275
 scire quid occulto terrae natura coerces,
 nullum fallere opus, non mutum cernere sacros

264 festinant *Exc. Z*, festinent *CSp*² 265 Callent *CSHA*,
 Collett *R* rure *CZ*, rura *S* expendimus usum *G*, ex-
 pellimur usu *Exc. CSZ* 266 Fertilis *Exc. CSZ*, Fertili *H*¹
 segetique *Exc. CSZ*, segeteque *R*¹, segetis (*om. que*) *G*, segetis-
 que ξ feracior *vel* -tior *Exc. CSZ*, ueracior *H* 267
 plantis *G*, platanis *Exc. CSZ* 268 duro *G*, dura et *Exc.*,
 diuiti *CSZ* siluisque *Exc. CZ*, sillisque *S* 269 ole(a)e
Exc. CSH, oleo *R*, olio *A* ulmis *Exc.*, ulmus *CSZ* 270
 Grata *Exc. CSHR*, -te *A* animos *Exc. CSHR*, -mo *A*
 curae ξ , caus(a)e *Exc. CSZ* 271 Horreaque ut *G*, Horrea
 uti *Exc. CSZ* saturent *Exc. CSZ*, sature *G* tumeant
*Exc. CSH*², rudeant *H*¹. tund(e)ant *AR* et *Exc. CSZ*, ut *G*
 dolia *Exc. AR*, dolea *CSHn* in versibus 272—287 praeter
 g adest f 272 Plenaque *G Exc. CS*, Planaq; *Z* surgant
G Exc. CSAR, surgent *H* fenilia *G Exc. H*, fenilia *C*,
 fenialia *S*, reuilia *AR* 273 Sic avidis *Matthiae*, Sic auidi
GCS, Sica (*Siqua H*²) uidi *H*, Sicca uidi *AR* quaevis res
Baehrens (*ego subaudio cura*), quouis est *G*, qua uisum est
CSZ, sua res est *Sudhaus* carior *GR*, c(h)arius *CSA*, car-
 nis *H* ipsis (*illis ipsis f*) *G*, istis *CSZ* 274 bis scripsit *H*
 bonis *GCSAR*, bonus *bis H* artibus *GSC*, astibus *C*¹ illae *G*,
 illis *CSZ* (*sed H* priore loco istis) 275 h(a)ec *GAR*, h(a)e
CSH est optima *G*, maxima *CSZ* 276 quid *GCSHA*,
 quod *R* oc(c)ulto *GZ*, exulto *CS* terrae natura *G*,
 natura (-r(a)e *AR*) terra (-re *H*) *CSZ* 277 mutum *Haupt*,
 multum *G*, multos *CS*, multo *Z*, motum *Postgate*

Aetnaei montis fremitus animosque furentis,
 non subito pallere sono, non credere sup(er)
 caelestis migrasse minas aut Tartara rumpi, 280
 nosse quid intendat ventos, quid nutriat ignes,
 unde repente quies et iuncto foedere pax sit.

concresecant animae penitus, seu forte cavernae
 introitusque ipsi sorbent, seu terra minutis
 rara foraminibus tenuis in se abstrahit auras 285
 (plenius hoc etiam, rigido quia vertice surgens
 illinc infestis atque hinc obnoxia ventis
 undique diversas admittere cogitur auras,
 et coniuratis addit concordia vires),
 sive introrsus agunt nubes et nubilus auster — 290
 si forte inflexere caput tergoque feruntur,
 praecipiti deiecta sono premit una fugatque

278 Aet(h)nei *GCSAR*, Etne in *H* animosque *GCS*,
 animisque (-mtisq; *H*) *Z* 279 pallere *G*₅, callere *CSZ* post
 279 secuntur in *CSZ* 259—261, non habet *f* 280 C(a)elestis
*GCSH*², Celesti *Z* rumpi *G*, mundi *CSZ* 281 Nosse
GCS, Nosce *Z* quid (*bis*) *GCSHA*, quod (*bis*) *R* inten-
 dat *G*, impediatur *CSZ* uentos *GCSAR*, uentosq; *H* ignes
*GH*², ignis *AR*, illos *C*, om. *SH*¹ 282 repente *CSZ*, re-
 perta *G* iuncto *Mencken*, multo *GCSZ*, inulto *vel* muto
Oudin *f*(o)edere *CSZ*, federe (o *supra primam e*) *f* sit
CSZ, est *G* 283 Concresecant *GCSZ*, Cum crescant *Iacob*
 anim(a)e *G*, animi *CSZ* forte *CSZ*, porta *G* 284 sorbent
Sudhaus, seruent *GCZ*, feruent *S* 285 tenues *G*, neue *CSZ*
 in se *GCSH*, iussae *AR* abstrahit *Sudhaus*, abstrahat
GCSA, abstrahat *H*, abtrahat *R* auras *GCSRH*²*A*¹, aures
*H*¹*A*² 286 quia *GCSH*, qua *AR* uertice *GSZ*, uestice *C*
 surgens *G*, surgit *CSZ* 287 infestis *Iacob*, -us *CSZ*, infessa
 est *G* obnoxia *GCSAR*, obnixa *H*¹, obnoxia (*sic*) *H*²
 uentis *G*, uitis *CSZ* in uentis *desinit* *G* (*et g et f*) 288
 diuersas *CSHA*, aduersas *R* admit(t)ere *CZ*, admittat *S*
 cogitur *Schrader*, cogitat *CSZ* 289 addit *CSAR*, addidit *H*
 290 introrsus *CZ*, introrsus *S* 291 Si *Iacob*, Seu *CSZ* in-
 flexere *Iacob*, flexere *CSZ* tergoque *CSZ*, retroque *Friese-*
mann 292 deiecta *Scaliger*, delecta *CSZ*, delata *Ald. 1517*
 sono *CSZ*, noto *Schrader* una *CSZ*, ima *Birt*

torrentis auras pulsataque corpora denset.
 nam veluti sonat ora diu Tritone canoro
 (pellit opus collectus aquae victusque movere 295
 spiritus et longas emugit bucina voces)
 carmineque irriguo magnis cortina theatri
 imparibus numerosa modis canit arte regentis,
 quae tenuem impellens animam subremigat unda:
 haud aliter summota furens torrentibus aura 300
 pugnat in angusto et magnum commurmurat Aetna.
 credendum est etiam ventorum existere causas
 sub terra similis harum quas cernimus extra,
 ut, cum densa premunt inter se corpora, turba
 elisa in vacuo fugiant et proxima secum 305
 nomina tota trahant tutaque in sede resistant.
 quod si forte mihi quaedam discordia tecum est,
 principiis aliis credas consurgere ventos:
 non dubium rupis aliquas penitusque cavernas
 provehere ingenti sonitu casuque propinquas 310

293 pulsataque (-que *om. S*) *CSAR*, pulsataq; *H* corpora
CSH, corpore *AR* denset *CSH*, densat *AR* 294 ora —
 canoro *in versu vacuo omisit S* ora (ore *AR*) diu *Z*, ora
 due *C*, aura diu *Scaliger* tritone *CH*, tritona *AR* cano-
 ro *Z*, cancro *C* 295 opus *H*¹, opes *CSH*² *AR* 297 Car-
 mineque *CSAR*, Carminaq; *H* in- vel irriguo *CZ*, irriguoq; *S*
 298 arte *Z*, arta *C*, asta *S* 299 Qu(a)e *CSZ*, Quoi *Bachrens*
 animam *CSH*, aniena *AR* subremigat *CSZ*, -git *H*¹ unda
CSZ, undam *H*² 300 Haud *CSAR*, Aut *H* aliter *CH*² *AR*,
 alite *H*¹, *om. S* torrentibus *CSHA*, correntibus *R* 301
 angusto *CHR*, angusto *SA* 302 Credendum *CSZ*, Credum *H*¹
 existere *CSZ*, et stitere *H*¹ causas *H*², causam *CSZ* 303 *in*
S *abscissus fere totus* terra *Z*, terras *CS* 304—346 *in finibus*
decisae fere 8—10 litterae in S 304 Ut (*ex Et C*) *CSZ*, At *Iacob*
 cum densa (*cund- H*) *CSZ* premunt *Gronov*, cremant *CSZ*, pre-
 mant *Bachrens* turba (*dura turba A*) *Z*, turbant *C*, *S n. l.* 305
 fugiant *CSZ*, fugiunt *Iacob* 306 Nomina *CSZ*, Agmina *Sud-*
haus, Momine *Gronov* tota *CSZ*, torta *Iacob* trahant *A*, tra-
 hant *CSHR* tutaq; *in CSZ*, tuta dum *Jacob* resistant *Clericus*,
 -unt *CZ*, *S n. l.* 308 consurgere *CSZ*, cum surgere *Bachrens*
 309 Non *CS*, Nū *H*, Num *AR* 310 Provehere *CSH*, P
 (*lac. rel.*) *AR*, Proruere *Ald. 1517* ingenti *CSAR*, ingenu *H*

diffugere impellique animas, hinc crescere ventos;
 aut umore etiam nebulas effundere largo,
 ut campis agrisque solent, quos alluit annis:
 vallibus exoriens caligat nubilus aer,
 flumina parva ferunt auras, vis proxima vento est, 315
 eminus adspirat fortis et verberat umor.
 atque haec in vacuo si tanta potentia rerum est,
 hoc plura efficiant infra clusaeque necesse est.

his agitur causis extra penitusque: coactus
 exagitant ventos, pugnant in faucibus, arte 320
 pugnantis suffocat iter. velut unda profundo
 terque quaterque exhausta grauis ubi perbibit euros,
 ingeminant fluctus et primos ultimus urget:
 haud secus adstrictus certamine tangitur ictu
 spiritus involvensque suo sibi pondere vires 325
 densa per ardentis exercet corpora †uires

321 afferunt *Exempla Vaticana Keilii* 116 sub *lemmate Suffocat.*

sonitu CZ, sonotu corr. in -itu S propinquas C (S n. l.) HA,
 -ans R **311** crescere C (S n. l.), cernere Z **312** effundere
 CSZ, se effundere *Bachrens* **313** Ut *Ald.* 1517, Aut CSZ
 adluit *Haupt*, abluit C (S n. l.), obluit H, obruit AR amnis
 C (S n. l.) AR, amnes H², annis H¹ **314** exoriens CSAR,
 et oriens H nubilus (-lus *abscisae* in S) CSAR, nubibus H
315 Flumina CSZ, Flamina *Vat.* 3272 uis H², uix CZ, in
 S u sola *superest* **316** Eminus C, Et minus (nimis A) SZ
 fortis CSZ, fontis *Vat.* 3272 **317** uacuo H², uacuos CSZ
 rerum CZ, S n. l., rorum *Iacob* **318** Hoc CSH, Nec AR
 efficiant (-ti- S) CS, -unt Z infra CSZ, intra *Scaliger*
 clusaeque *Vollmer*, clusique CSZ **319** agitur CSH²AR,
 angitur H¹, igitur *Scaliger* coactus C (S n. l.) H¹, coactis
 H²AR **320** faucibus (f *sola* in S) CSZ, facibus H¹ arte
 CHA, S n. l., arctae R **321** Pugnantis CSH (*Ex. Vat.*), -es
 AR iter CSH² (*Ex. Vat.*), inter Z **322** ex(h)austa CSH,
 est hausta AR grauis S, -es CZ perbibit *Vat.* 3272 ε, per-
 hibit C, perbibere H, per(h)ibere AR, S n. l. **323** Ingeminant
 CSHA, -at R primos ult (*cet. abs.*) S, primus ultimos
 (-us Z) CZ **325** inuoluensque CZ, inuouensque S **326** hic
omissum, post **344** positum signis tamen huc *revocavit* R ar-
 dentes CSZ, artantes *Iacob* uires CZ, S n. l., uenas *Ald.*
 1517, fauces *Sudhaus*, opinor flatus

et quacunq̄ue iter est, properat transitq̄ue morantem,
donec, confluuiō veluti siphonibus actus
exilit atq̄ue furens tota vomit igneus Aetna.

quod si forte putas isdem decurrere ventos 330
faucibus atq̄ue isdem pulsos remeare, notandas
res oculis locus ipse dabit cogetq̄ue negare.

quamvis caeruleo siccus Iove fulgeat aether
purpureoque rubens surgat iubar aureus ostro,
illinc obscura semper caligine nubes 335

pigraque defuso circumstupet umida voltu
prospectans sublimis opus vastosque receptus.

non illam videt Aetna nec ullo intercipit aestu:
obsequitur quacunq̄ue iubet levis aura, reditque.
placantis etiam caelestia numina ture 340

summo cerne iugo vel qua liberrimus Aetnae
introspectus hiat, tantarum semina rerum,
si nihil irritet flammās stupeatq̄ue profundum.
huic igitur credis, torrens ut spiritus ille,
qui rupis terramq̄ue notat, qui fulminat ignis, 345

- 327 morantem CZ, S n. l., -es J. H. F. Meineke 328
Donec CSAR, Donec H confluuiō CSH, cum fluuiō AR
siphonibus actus (siphon restant in S) CS, om. Z 330 isdem
CSH, idem A¹R decurrere (e ultima abscissa S) SZ, decurre C
331 atq̄ue Z, atq̄ue CS isdem Vat. 3272 §, idem CSZ
pulsos ed. Ascens. 1507, pulsus CSAR, pulsibus H notandas
Vat. 3272 §, notanda (s. s. scilicet sunt C) CAR, S n. l., no-
tanda sint H 332 negare CAR, S n. l., necare H¹, notare H²
333 fulgeat (f et u dimidia restant in S) CS, fugiat H, frigeat
AR 336 defuso (defusso corr. in defuso R) CSZ, defixo
Wernsdorf 337 Prospectans Munro, Prospectant CSHA,
-at R sublimis CSZ, -e H² vastosq̄; Z, vastusq̄ue C, uas
(cet. absce.) S receptus CZ, S n. l., recessus ed. 1495 338
videt CSZ; bibit Haupt, vorat Iacob nec CSHA, non R
intercipit C (S n. l.) A, intercept (inc- R) HR (a)estu CZ
(S n. l.), haustu Haupt 341 Summo CSAR, Summe H
(a)ethnae AR, (a)et(h)na CH, S n. l. 342 Introspectus
Schrader, Inprospectus CSZ 343 irritet (inr- R) Z, irridet
(inr- S) CS 344 Huic SZ, Huic C ille Scaliger, illi CZ,
S n. l. 345 notat CSZ, rotat Iacob

cum rexit vires et praeceps flexit habenas,
 praesertim ipsa suo declinia pondere nunquam
 corpora deripiat validoque absorbeat aestu?
 quod si fallor, adest species tantusque ruentis
 impetus attentos oculorum transfugit ictus. 350
 nec levitas †tantos igitur ferit aura movetque.
 sparsa liquore manus sacros ubi ventilat ignis,
 verberat ora tamen, pulsataque corpora nostris
 incurstant: adeo †in tenui vim †causa repellit.
 non cinerem stipulamve levem, non arida sorbet 355
 gramina, non tenuis plantis humus excita praeda est,
 surgit odoratis sublimis fumus ab aris:
 tanta quies illi est et pax innoxia rapti.
 sive peregrinis igitur propriisve potentes
 coniurant animae causis, ille impetus ignes 360
 et montis partes atra subvectat harena
 vastaque concursu trepidantia saxa fragoris

346 Cum rexit *CS*, Cur exit *Z* ex versu **347** in *S* non
 supersunt nisi aliquot hastae superiores, insequentes versus om-
 nino perierunt **347** declinia *Ellis*, decliua *CZ* **348** de-
 ripiat *Gorallus*, diripiant (-at *R*) *CZ* ualidoque *CHA*, uali-
 dosque *R* absorbeat *Bachrens*, absolveret (-re *H*¹, -ret corr.
 ex -rat *A*) *CZ* aestu (cf. 338) vel actu *Wernsdorf*, arcu *CZ*,
 haustu *Sudhaus* **349** si *CH*, ni *AR* ruentis *Bachrens*, ruinis
CAR, ruimus *H*, ruinaest *Munro* **350** transfugit (tras- *R*)
*CARH*², transfligit *H*¹ **351** Nec leuitas tantos *CZ*, Haec
 levitas, tanta est *Scaliger*, similia alii, Nec leuiter tactos *Bach-*
rens, Nec leuis astantes *Ellis*, Nec leue tus dantes *conieci*
353 Verberat ora *C*, Verberata *Z* nostris *C*, nostra *Z* **354**
 causa *C*, causam *H*, c(1)ausaq; *AR* **355** -ue *CAR*, -ne *H*
 non *CH*, om. *AR* **356** humus excita predas (praedast *Bach-*
rens) *C*, exit humus apredas (d super ap add. *H*²) *H*, exit humor
 apndaf *AR* addita cruce uterque **357** odoratis *Scaliger*, ado-
 ratis *CAR*, odoratus *H* sublimis *CAR*, sum limus (-is *H*²) *H*
358 Tanta *CARH*², Tanto *H*¹ illi *CZ*, igni *Maehly*, potius
 monti **359** peregrinis *CHA*, -us *R* -ue *Scaliger*, -que *CZ*
 potentis *CZ* **360** Coniurant *CHA*, -rā *R* causis ille *CH*,
 casus illic *AR* ignes *C*, ignis *Z* **361** partes *CAR*, perte *H*
 atra *CH*², atras *Z* subuectat *CZ*, subiectat *Haupt*, **362**
 trepidantia (-cia *H*) *CZ*, crepitantia *Iacob*

ardentisque simul flammam ac fulmina rumpunt:
 haud aliter quam, cum pronò iacere sub austro
 aut aquilone fremunt silvae, dant braccia nodo 365
 implicitae et serpunt iunctis incensia ramis.

nec te decipiant stolidi mendacia volgi,
 exhaustos cessare sinus, dare tempora, rursus
 ut rapiant vires repetantque in proelia victi.
 pelle nefas animo mendacemque exue famam: 370

non est divinis tam sordida rebus egestas
 nec parvas mendicat opes nec corrogat auras.
 praesto sunt operae ventorum examina semper:
 causa latet, quae rumpat iter cogatque morari.

saepe premit fauces magnis extructa ruinis 375
 congeries clauditque vias luctamine ab imo

et, spisso veluti tecto, sub pondere pressat
 haud similis †teneros cursu: tum frigida monti
 desidia est tutoque licet discedere †montes.

post, ubi concurrere mora, velocius urgent, 380
 pellunt oppositi moles ac vincula rumpunt;
 quicquid in obliquom est, frangunt iter; acrior ictu

- 363 ac CH, et AR fulmina CZ, flumina Vat. 3272 364
 Haud CHA, Aut R austro CARH², astro H¹ 366 et
 Vollmer, h(a)ec CZ, ac Wernsdorf iunctis CAR, iunctis H
 367 stolidi CHA, solidi R 369 Vt ed. Ven. 1457, Aut CH,
 Haud AR 370 animo Ald. 1517, animi CZ famam C,
 flammam Z 371 diuinis ed. Ascens. 1507, diuitiis (-ciis H)
 CZ tam Ald. 1517, iam CZ (a)egestas CAR, aegestas H
 372 paruas C, -uo Z auras CAR, -es H 373 opere CH,
 -i AR 374 Causa latet CH², Cause (Causae R) latent Z
 quae rumpat iter C, qu(a)erunt pariter Z cogatque CH,
 -antq; AR 376 luctamine ARH², luctam H¹, luctamur
 (s. s. at tur) C 377 Et spisso Iacob, Et scisso C, Escisso Z
 tecto CAR, -os H pressat Bachrens, pr(a)estat CZ 378
 similis CHA, sitis R cursu: tum Iacob, cursu cū C, cur
 secū Z desidero quale aut similis tenet occursum 379 tuto-
 que CZ, totoque (s. s. tuto) H² discedere CHA, descendere R
 montes CZ, motis Bücheler, turbae opinor, gressu Sudhaus
 380 concurrere Vollmer, conticuere (-cure R) CAR, contere H,
 contumere Birt, confluxere Sudhaus

impetus exoritur; magnis operata rapinis
 flamma micat latosque ruens exundat in agros:
 sic cessata diu referunt spectacula venti. 385

nunc superant quaecunque regant incendia silvae,
 quae flammas alimenta vocent, quid nutriat Aetnam.

incendi poterunt illis vernacula causis
 materia appositumque igni genus utile terrae.
 uritur assidue calidus nunc sulphuris umor, 390

nunc spissus crebro praebetur alumine sucus;
 pingue bitumen adest et quicquid comminus acris
 irritat flammas, illius corporis Aetna est.

atque hanc materiam penitus discurrere, testes
 infectae excipiantur aquae radice sub ipsa; 395

pars oculis manifesta iacet, quae robore dura est
 ac lapis: in pingui fervent incendia suco.

quin etiam varie quaedam sine nomine saxa
 toto monte liquent: illis custodia flammae
 vera tenaxque data est, sed maxima causa molaris 400

illius incendi lapis est, sibi vindicat Aetnam.
 quem si forte manu teneas ac robore cernas,
 nec fervere putes ignem nec spargere posse;

383 magnis *CAR*, magis *H* operata *CZ*, onerata *Iacob*
 385 Sic *Maehly*, Si *CZ* cessata diu referunt *C*, cessat ad
 (a) *AR* iure ferunt *Z* spectacula *CHR*, -li *A* 386 regant
CZ, negant *H*², gerant *Baehrens*, rogant *Sudhaus* 387 uocent
*CARH*², nocent *H*¹ quid *CA*, quit *H*, quod *R* aethnā *C*,
 (a)et(h)na *Z* 389 utile *CZ*, ustile *Stowasser* terrae (est)
Wernsdorf, ter(r)ent *CZ* 390 sulphuris *CHA*, -us *R* 391
 praebetur alumine *Iacob*, prebetur numine *CH*, prebet muni-
 mine *AR* sucus *CH*², siccus *Z* 392 quicquid *CAR*,
 quid *H* acris *CAR*, sacris *H* 394 testes *Sudhaus*, fontes *CZ*
 395 excipiantur *Vollmer*, eripiantur *CH*, eripiant *AR*, eructantur
Sudhaus, eliciantur *Walter* aqu(a)e *Z*, atq; *C* 396 robore
 (corpore) *AR* dura est *CAR*, rubur edita est *H*¹, robure dita
 est *H*² 398 uarie *CH*, uan(a)e *AR* nomine *AR*, numine
CH 400 molaris *Z*, mola acris *C* 401 incendi *C*, in-
 cendia *Z* est si *C*, est sic *R*, sic (*om.* est) *HA*, is sibi *Clericus*
 uindicat *CH*, uend- *AR* 402 ac *CHA*, a *R* 403 feruere *C*,
 fruire *Z* putes *CH*, potes *AR* posse *C*, possem *H*, passim *AR*

sed simul ac ferro quaeras, respondet et ictu
 scintillat dolor. hunc multis circum inice flammis 405
 et patere extorquere animos atque exue robur:
 fundetur ferro citius, nam mobilis illi
 et metuens natura mali est, ubi coritur ignis;
 sed simul atque hausit flammās, non tutior haustis
 ulla domus servans aciem duransque tenaci 410
 saepta fide: tanta est illi patientia victo;
 vix unquam redit in vires atque evomit ignem.
 totus enim denso stipatur robore, tarde
 per tenuis admissa vias incendia nutrit
 cunctanterque eadem et pigre concepta remittit. 415
 nec tamen hoc uno, quod montis plurima pars est,
 vincit et incendi causam tenet ille (profecto
 miranda est lapidum vivax animosaque virtus):
 cetera materies, quaecumque est fertilis igni,
 ut semel accensa est, moritur nec restat in illa 420
 quod repetas, tantum cinis et sine semine terra est:
 hic semel atque iterum patiens ac mille perhaustis
 ignibus instaurat vires nec desinit ante

404 ac *CHR*, hac *A* respondet et *CAR*, respondeat *tum* et
coeptum scribi, sed deletum in H 405 dolor *CZ*, calor *ed. Ascens.*
 1507 inice *C*, isse *Z* 406 patere *CH*, pater *AR* 408 natura
 mali *Z*, naturā alii *C* coritur *CH*¹, coquitur *AR*, uritur *H*²,
 cogitur *Vat. 3272* ε ignis *Birt.*, igni *CZ* 409 haustis *Sud-*
haus, hausti *CH*, haustu *AR* 410 duransque *Scaliger.*, duram-
 que *CZ* 411 Septa *CHR*, Saepta *A* fide *C*, fides *Z* tanta
Scaliger., tutum *CZ* 412 unquam *CH*, nunquam *AR* 413
 denso *CH*, dense *AR* tarde *H*, cardo *C*, tardans *AR*
 414 admissa *CH*, amissa *AR* 415 Cunctanterque *CH*, -tēq;
AR pigre *C*, pigra *Z* concepta *Munro.*, c(o)cepta *CAR*,
 cepte *H* remittit *CAR*, -et *H* 417 Vincit *C*, Vincat
 (-et *H*) *Z* 418 lapidum *CZ*, lapidis *de Rooy* 420 restat *CH*,
 cessat *A*, crescat *R* 421 Quod *CH*, Quid *AR* cinis *CHA*,
om. R 422 Hic *ed. Ascens. 1507.*, Sic *CH*, Si *AR* ac mille
CAR, at mille *H* per(h)austis *CZ*, perustis *H*² 423 desinit
CHR, -at *A*

quam levis excocto defecit robore pumex
 in cinerem<que> putrisque iacet dilapsus harenas. 425
 cerne locis etiam, similis assiste cavernas:
 illic materiae pascentis copia maior,
 sed genus hoc lapidis (certissima signa coloris)
 quod nullas adiunxit opes, et languit ignis.
 dicitur insidiis flagrasse Aenaria quondam 430
 nunc extincta super, testisque Neapolin inter
 et Cumas locus est, multis iam frigidus annis,
 quamvis aeterno pingue scatet ubere sulphur:
 in mercem legitur, tanto est fecundius Aetnae.
 insula, cui nomen facies dedit ipsa rotunda, 435
 sulphure non solum nec obesa bitumine terra est,
 et lapis adiutat generandis ignibus aptus,
 sed raro fumat, quin vix si accenditur ardet,
 in breve mortalis flammam quod copia nutrit.
 insula durat <et> a Volcani nomine sacra, 440
 pars tamen incendi maior refrixit et alto
 iactatas recipit classes portuque tuetur;

424 excocto *CH*, exhausto *AR* 425 cineremque
Vollmer, cinerem *CS* iacet *Z*, iacit *C* dilapsus *Scaliger*,
 delapsus *CZ* 426 adsiste *C*, adsisse *H¹*, adsisse *AR*, ar-
 sisse *H²* 427 pascentis *Schrader*, nascentis *CZ* copia
 maior nascentis *scripsit H¹*, ordinem *correxit H²* 428 coloris
CH, caloris *AR*, colonis *Vat. 3272* § 429 et languit ignis
CH, et languet in ignes *AR*, elanguit ignis *Iacob* 430 fla-
 grasse *Wesseling*, flagrans *CZ* enarea *CHA*, en aera *R*
 431 testisque *C*, tectisque *Z* neapolin *C*, neapolis *Z* 432
 Et *CH*, Atq; *AR* est (*pro glossa*) *H²*, et *C*, sed *H¹*, om. *AR*
 433 aeterno *Vollmer*, aeternum *CZ* pinguescat et *CH*, pingues-
 cat ex *AR*, pingui scatet *Ellis* 434 fecundius *CHA*, foecundus
R, fecundior *Vlitius* (a)et(h)n(a)e *Z*, aethna *C* 435 rotunda
CZ, rotundae *Scaliger* 436 Sulphure *CAR*, Sulphur *H*
 nec *CAR*, et *H* bitumine *C*, atimiē *H*, acumine *AR* 437
 lapis *Z*, lapsis *C* generandis *C*, gerendis *H¹*, gerendis (-us *R*)
H²AR 438 quin §, qui *CHA*, et *R* 440 durat et a
Vollmer, durata *CZ*, durat adhuc *Scaliger*, adoratur *Postgate*
 441 incendi *CAR*, -dii *H* maior refrixit *AR*, maiore frixit
C, maior efrixit *H* 442 Iactatas *HA*, Iactaetatas *R*, Iactata *C*

quae restat minor, et dives satis ubere terra est,
 sed non Aetnaei vires quae conferat igni.
 atque haec ipsa tamen iam quondam exstincta fuisset, 445
 ni furtim adgereret Siculi vicinia montis
 materiam silvamque suam pressove canali
 huc illuc ageret ventos et pasceret ignes.

sed melius res ipsa notis spectataque veris
 occurrit signis nec temptat fallere testem. 450

nam circa latera atque imis radicibus Aetnae
 candentes efflant lapides disiectaque saxa
 intereunt venis, manifesto ut credere possis,
 pabula et ardeni causam lapidem esse molarem,
 cuius defectus ieiunos colligit ignes. 455

ille ubi collegit, flammam iacit et simul ictu
 materiam accendit cogitque liquescere secum.
 haud equidem mirum, <in> facie quae cernimus extra,
 si lenitur opus, restat: magis uritur illic
 sollicitatque magis vicina incendia saxum 460

certaque venturae praemittit pignora flammae.
 nam simul atque movet viris turbamque minatur,
 diffugit exemploque solum trahit: ictaque ramis

443 Qu(a)e CH, Qui AR 444 igni Vollmer, illi CZ, imi Baehrens 446 furtim AR, furtum CH adgereret ed. Ven. 1475, adgeneret (-rat AR) CZ siculi vicinia montis C, om. Z, secretis callibus humor s 448 ageret HA, ager et C, ageres R pasceret Ald. 1517, posceret CZ 449 ipsa notis C, ipsa nocte HA, nocte ipsa R spectataque (alterae ta supra lin. C) CZ veris ed. Ven. 1475, venis Z, ventis C 450 Occur(r)it CAR, Occurnit H testem Haupt, pestem CZ 452 Candentes CHA, Contendens R efflant (-at R) CZ, extant Wernsdorf saxa C, saxi Z 453 manifesto CH, -te AR 455 ieiunos AR, ieiunus C, -niis H colligit CZ, conficit Maehly 456 iacit ed. Ascens. 1507, iacet CZ 458 in Vollmer, om. CZ facie que C, fateq; H, scate (scute R) quod AR 459 Si CH, Sed AR lenitur CAR, leniter H restat CZ, cessat Sudhaus uritur H, uiritur C, lenitur AR 460 vicina CAR, vicinia H 461 uentur(a)e CHR, uentura A 462 uiris C, curis Z minatur Vlitius, minatus C, minutus (mim-R) Z 463 exemploque C, extemploque Z ictaque ramis (scil. terra) CZ, actaque rima Clericus

et grave sub terra murmur demonstrat et ignis.
 tum pavidum fugere et sacris concedere rebus 465
 par rere: e tuto speculareris omnia collis.
 nam subito effervent onerosa incendia raptis,
 accensae subeunt moles truncaequae ruinae
 provolvont atque atra sonant examina harenae.
 illinc incertae facies hominumque figurae: 470
 pars lapidum domita, stanti pars robora pugnae
 nec recipit flammās; hinc indefessus anhelat
 utve aperit se hostis, decrescit spiritus illic —
 haud aliter quam cum laeto devicta tropaeo
 prona iacet campis acies et castra sub ipsa. 475
 tum si quis lapidum summo pertabit igni,
 asperior sopito et quaedam sordida faex est,
 qualem purgato cernes desiderare ferro.
 verum ubi paulatim exiluit sublata caducis
 congeries saxis, angusto vertice surgunt: 480
 sic veluti in fornace lapis torretur et omnis
 exustus penitus venis subit altius umor.
 amissus opibus levis et sine pondere pumex
 excutitur, liquor ille magis fervere magisque
 fluminis in speciem mitis procedere tandem 485

464 habent *CAR*, om. *H* graue *CR*, graui *A* ignis
Vollmer, ignes *CAR* 465 concedere *CH*, confugere *AR*
 466 Par rere *A*, Parere *CHR* e *Scaliger*, et *CZ* collis
CZ, colli *ed. Ascens. 1507* 467 (h)onerosa *CH*, numeros(s)a
AR 470. 471 habet *C*, om. *Z* 471 domita *C*, domita est
Munro stanti *C*, stantis *Munro* 472 Nec *CAR*, Hec *H*
 recipit *Z*, repit *C* hic indefessus *Ellis*, hinc defensus *C*, hinc
 des fessus (*sic*) *H*. nec hinc (hic *R*) defessus *AR*, mons hic defessus
Ald. 1517 473 Utve *Vollmer*, Atque *CZ* se *CH*, om. *AR* hostis
CZ, hosti *Scaliger* 474 troph(a)eo *CZ* 475 Prona iacet *CH*,
 Prima iacit *AR* 477 sopito *Maehly*, sopita es (*CH*¹, est *H*²*AR*)
CZ, facies *Sudhaus* faex *C*, fax *H*, fas *AR* 478 cernes
CZ, cernas *Munro* desiderare *CH*, descidere *A*, descendere *R*
 480 surgunt *CZ*, surgens *Iacob* 481 torretur *CHA*, torque-
 tur *R* 482 Exustus *CH*, Exutus *AR* 484 Excutitur (-qut-*H*)
CH, Excoquitur (-quoqu- *R*) *AR* feruere *C*, servare *Z*

incipit ac primis demittit collibus undas.
 illae paulatim bis sena in milia pergunt,
 quippe nihil revocat, curvis nihil ignibus obstat,
 nulla tenet (frustra) moles, simul omnia pugnant:
 nunc silvas rupesque notant haec tela, solumque
 ipsum adiutat opus facilesque sibi induit amnes.
 quod si forte cavis cunctatus vallibus haesit
 (utpote inaequalis volvens perpascitur agros),
 ingeminant fluctus et stantibus increpat undis;
 sicut cum rapidum turbo mare cernulus aestu

490 *silvae tract.*
Scharatz p. 4

ac primum tenuis imas agit, posteriores
 progrediens late diffunditur et succernens.
 flumina consistunt ripis ac frigore durant
 paulatimque ignes coeunt ac flammea massis
 exuitur facies: tum prima ut quaeque rigescit
 effumat moles atque ipso pondere tracta
 volvitur ingenti strepitu praecepsque sonanti
 cum solido inflicta est, pulsatos dissipat ignes
 et qua disclusa est, candenti robore fulget.
 emicat examen plagis, ardentia saxa

486 primis Z, prunis C demittit Ald. 1517, dimittit CZ
 488 curvis D'Orville, curtis CH, cartis AR, cursus Haupt, tantis
 Sudhaus obstat Z, ostat C 489 frustra CHA, frustra R
 490 notant CAR, notat H 491 Ipsum Clericus, Ipsa CZ
 opus Haupt, opes CZ amnis C, annis Z 492 vallibus C,
 uasibus (na- H¹) Z, uasiis H² h(a)esit CH, exit AR 493
 perpascitur CHR, prep- A 494 Ingeminant CZ, -nat ed.
 Ven. 1475 495 turbo scripsi, turno (-uo H²) H, curuo CA,
 curuū R mare CAR, manere H deest versus in quo lege-
 batur undas 496 Ac CH, Ad AR tenuis imas C, tenuis
 si mas (coniunxit H²) H, tenuis (lacuna 6 fere litt. re-
 licta) AR posteriores (-ones H) CZ, ulteriusque Baehrens
 497 diffunditur CAR, -tus H suc(c)ernens CZ; possis suc-
 cernit 499 massis D'Orville, messis CZ 500 tum CH,
 tunc AR 501 Effumat CAR, Aff- H atque CH, atque ab
 AR 503 inflicta edd., inflexa CZ, infixa Scaliger dissipat
 CAR, discipat H ignes Sudhaus, ictus CZ 504 candenti
 CHA, cad- R robore CZ, rodere Haupt

(scintillas procul ecce vides, procul ecce ruentis)
incolumi fervore cadunt, fert impetus ignes,
Synaethi quondam ut ripas traiecerit amnis;
vix †iunctis quisquam fixo dimoverit illas,
vicanos persaepe dies iacet obruta moles.

510

sed frustra certis disponere singula causis
temptamus, si firma manet tibi fabula mendax,
materiam ut credas aliam fluere igne, favillae
flumina proprietate simul con crescere, sive
commixtum lento flagrare bitumine sulphur:

515

nam posse exusto cretam quoque robore fundi
et figulos huic esse fidem, dein frigoris usu
duritiam revocare suam et constringere venas.

sed signum commune leve est atque irrita causa
quae trepidat: certo verum tibi pignore constat.

520

nam velut arguti natura est aeris et igni
cum domitum est, constans eademque et robore salvo
ultraque ut possis aeris cognoscere †portam;

506 Scintillas *C*, Scintilla *Z*, Scintillae (*servato fides*) *Sudhaus* ecce ... ecce *Scaliger*, esse ... esse *CZ* vides *Haupt*, fides *C*, fide *Z* ruentis *C*, ruentem *Z* **507** fert *Baehrens*, uerum *CZ* **508** Simethi *C*, Si uel fumanti et hij (et hij *om. R*) *Z* (*i. Simethi cum varia lectione vel fumanti*) quondam *CHA*, *om. R* **509** quisquam *CHA*, quisq; *R* dimoverit *CH*, -rat *AR* **510** Vicenos *Ald. 1517*, Vicinos *CZ (etiam H)* **513** fluere *C*, fruere *Z* igne *CAR*, ignem *H* fauillae *Clericus*, fauilla *C*, -am *Z* **514** Flumina *C*, Plurima *Z* proprietate *C*, propietate *Z* simul *CH*, *om. AR* **515** Com(m)ixtum *CH*, Conustum *AR* lento *CAR*, lentos *H* bitumine *CHA*, -na *R* **516** posse ... fundi *Wernsdorf*, post ... fundit *CZ* exusto *Sudhaus*, exustam *CHA*, exhaustam *R* robore *C*, robora *Z* **517** figulos *CA*, uigilos (*fi. H²*) *H*, singulos *R* **518** Duritiam *C*, -iam *Z* uenas *CZ*, uanas *H¹* **520** trepidat *H*, -ant *AR*, tripidat *C* certo *s*, certe *C*, *om. Z* tibi *C*, ubi *HR*, ibi *A* **521** natura est *C*, natur(a)e *Z* igni *Scaliger*, ignis *CZ* **522** Cum domitum *C*, Condomitum (*Cord. H*) *Z* constans *Haupt*, constat *CZ* **523** Ultraque *CH*, Vtramque *AR*, Vtraque *Munro* cognoscere *Z*, cognoscer *C* portam *CZ*, defendere studuit *Bueheler*; partem *Clericus*, formam *Baehrens*, voltum *Sudhaus*

haud aliter lapis ille tenet, seu forte madentes
 effluit in flammās sive est securus ab illis, 525
 conservatque notas nec voltum perdidit ignis.
 quin etiam alternans multis color ipse fefellit
 aut odor aut levitas: putris magis ille magisque,
 una operis facies eadem perque omnia terra est.
 nec tamen infitior lapides ardescere certos, 530
 interius furere accensos: haec propala virtus.
 quin ipsis quaedam Siculi cognomina saxis
 imposuere †fridicas et iam ipso nomine signant
 fusilis esse notae: nunquam tamen illa liquescunt,
 quamvis materies foveat sucosior intus, 535
 ni penitus venae fuerint commissa molari.
 quod si quis lapidis miratur fusile robur,
 cogitet obscuri verissima dicta libelli,
 Heraclite, tui: nihil insuperabile gigni
 omnia †quae rerum natura semina iacta. 540
 †sed nimium hoc mirum. densissima corpora saepe

524 Haud *CH*, Aut *AR* 526 uultum *C*, uultu *Z* ignis
CZ, igne *Scaliger* 527 alternans *Vollmer*, externam *CZ* multis
CH, multas *AR* color ipse *CAR*, ipse color *H* fefellit *Vollmer*,
 refellit *C*, resoluit *H²AR*, resiliuit *H¹* 528 Aut *Sudhaus*. Non *CZ*
 levitas *CAR*, euitas *H* 529 eadem perque *CZ*, eademque per *ε*
 531 Interius *Z*, Interitus *C* furere *CH*, furore *AR* accen-
 sos *Z*, accenso *C* propala *CZ*, propria *ed. Ven. 1475* 532
 Quin *HA*, Qui in *C*, Qin *R* ipsis quaedam *CZ*, ipsi quis-
 dam *Baehrens*, recte opinor 533 fridicas *C*, phricas *H*,
 frichas *AR*, chytas vel rhytas *Scaliger*, rhyacas (*deleto iam*)
Kaibel etiam *C*, eciam *H*, et *A*, atque *R* nomine sig-
 nant *Z*, omine significarit *C* 534 Fusilis *C*, Fusiles (Eus- *H¹*) *Z*
 notae *Maehly*, notas *CZ* 535 suc(c)osior *CH*, successor *A*,
 succentior *R* 536 Ni *Clericus*, Nec *CZ* fuerint *CHA*,
 fuerit *R* 537 lapidis *Ald. 1517*, lapides *CZ* fusile *C*,
 fisile *H*, fixile *AR* 539 Heraclite tui nihil *C*, Eradicet ubi
 nihil *H*, Heracliti & ubi est (est *om. A*) nihil *AR* gigni *CZ*,
 ab igni *Scaliger*; ego potius versum deesse opinor, qui poterat
 ordini ab vi flammae, exire in igni 540 quae *CAR*, que *H*,
 -que e (*postea -que in*) *Sudhaus*, cui *Iacob*, quo *Scaliger* na-
 tura *CHR*, -re *A* 541 Sed *CZ*, Nec *Clericus*, Seu *Housman*

et solido vicina tamen compescimus igni.
 non animos aeris flammis succumbere cernis?
 lentitiem plumbi non exuit ipsaque ferri
 materies praedura tamen subvertitur igni 545
 spissaque suspensis fornacibus aurea saxa
 exsudent praefium? et quaedam fortasse profundo
 incomperta iacent similique obnoxia sorti.
 nec locus ingenio est, oculi te iudice vincent.
 nam lapis ille riget praecclususque ignibus obstat, 550
 si parvis torrere velis caeloque patenti;
 candenti pressoque aedum fornace coerce:
 nec sufferre potest nec saevom durat in hostem,
 vincitur et solvit vires captusque liquescit.
 quae maiora putas autem tormenta movere 555
 posse manu? quae tanta putas incendia nostris
 sustentare opibus, quantis fornacibus Aetna
 uritur? a, sacro nunquam non fertilis igni <est>,
 sed non qui nostro fervet moderatior usu,
 sed caelo propiore et quali Iuppiter ipse 560
 armatus flamma est: his viribus additur ingens
 spiritus adstrictis elisus faucibus, ut cum

542 solido *CH*, solida *AR* 543 Non animos aeris *C*,
 Nam (que *add. AR*) animo seruis *Z* cernis *CH*, cogis *AR*
 544 Lentitiem (-tiem *A*) *Z*, Lenitiem *C* plumbi *CZ*, plum-
 bum *Clericus* exuit *CAR*, exiuit *H* 548 sorti *AR*, sorte
CH 549 ingenio *ed. Ven. 1475*, ingenium *CZ* oculi te
*CARH*², occulte *H*¹ vincent *CHR*, -et *A* 550 Nam *Z*,
 Nec *C* riget *CH*, friget *AR* praecclususque *C*, preclususque
H, percussusque *AR* 551 torrere *C*, torre *H*, terre *AR*
 552 pr(a)essoque (que *om. H*) *Z*, pressosque *C* aedum *CAR*,
 aeduma *H* 553 s(a)euum *CA*, senum *H*, scaeuum *R* 555
 mouere *C*, -ri *Z* 556 Posse manu quae *C*, Possu (-e *H*²)
 manuq; *H*, Possum namqu(a)e *AR* 557 Sustentare (Subst-*A*)
CZ, -ri *ed. Ascens. 1507* quantis *Ald. 1517*, tantis *CZ* 558 a *Z*,
 ac *C* non *ed. Ascens. 1507*, nec *CZ* est *addidi* 559 modera-
 tior *CAR*, moderancior *H* 560 propiore et *Haupt*, propior
 (proprius *HR*) uel *CZ* 561 additur *C*, additus *Z* 562
 adstrictis *CH*, astrictus *AR* elisus *C*, -is *Z*.

fabriles operae rudibus contendere massis
festinant, ignes quatiunt follesque trementes
exanimant pressoque instigant agmine ventum. 565

haec operis forma est, sic nobilis uritur Aetna:
terra foraminibus vires trahit, urget in artum
spiritus incendi, vivit per maxima saxa.

magnificas laudes operosaque visere templa,
divitiis hominum aut sacras †memorare vetustas 570
traducti maria et terris per proxima fatis

currimus atque avidi veteris mendacia famae
eruimus cunctasque libet percurrere gentes.

nunc iuvat Ogygiis circumdata moenia Thebis
cernere, quae fratres (ille impiger, ille canorus), 575

condere, felicesque alieno intersumus aevo —
invitata piis nunc carmine saxa lyraque,

nunc gemina ex uno fumantia sacra vapore
miramur septemque duces raptumque profundo.

detinet Eurotas illic et Sparta Lycurgi 580
et sacer in bellum numerus, sua turba, trecenti;

563 opera e rudibus CZ 564 trementes CZ, tumentes
Lindembrog 565 Exanimant H², Examinant CZ uentrum C,
uentos Z 566 forma *Chr. Wolf*, fama CZ sic nobilis Z,
ignobilis C uritur AR, utitur CH 567 foraminibus CHR,
uor- A vires CHA, uiret R trahit CARH², trahet H²
artum C, actu H, arcu AR 568 incendi CHR, -ij A 569
laudes CZ, aedes *Ald. 1534*, aulas *Bachrens* uisere HA, uis-
cere C, uiscē R 570 sacras C, sacra Z memorare (-rant H¹)
CZ Divitiis h. a. si qua est memorare vetustas *Bücheler*,
Divitiis h. a. sacris memoranda vetustis *Munro* 571 Traducti
CHA, Tracti R maria A. de Rooy, materia CZ terris CZ,
terras A. de Rooy per CAR, pro H proxima CZ, maxima
corr. in proxima A¹ fatis CAR, satris H 573 percurrere CZ,
perquirere *Bachrens* 574 ogygiis (-gig- AR) CARH², ogy-
gus H¹ 575 quae C, que et AR, quot H 576 inter-
sumus C, intersūmo H, transu(m)mere AR 577 Inuitata CAR,
Inuita H piis CH, pio AR carmine CARH², carne H¹
lyraque CAR, lireq; H 578 ex CAR, et H sacra *Scaliger*,
saxa CZ 580 Sparta *Ald. 1534*, sparsa CZ lygurgi C, ligurget
H¹⁺², lygurge R, licurge A 581 trecenti *Sudhaus*, recenti CZ

nunc hic Cecropiae variis spectantur Athenae
 carminibus gaudentque soli victrice Minerva:
 excidit hic reduci quondam tibi, perfide Theseu,
 candida sollicito praemittere vela parenti; 585
 tu quoque Athenarum carmen, iam nobile sidus,
 Erigone; sedes vestra est: Philomela canoris
 evocat in silvis et tu, soror, hospita tectis
 acciperis, solis Tereus ferus exulat agris.
 miramur Troiae cineres et flebile victis 590
 Pergamon exstinctosque suo Phrygas Hectore; parvom
 conspicimus magni tumulum ducis: hic et Achilles
 impiger et victus magni iacet Hectoris ultor.
 quin etiam Graiae fixos tenere tabellae
 signave: nunc Paphiae rorantes arte capilli, 595
 sub truce nunc parvi ludentes Colchide nati,
 nunc tristes circa subiecta altaria cervae
 velatusque pater, nunc gloria viva Myronis
 et iam mille manus operum turbaeque morantur.

582 cecropiae AR, cycropiae C, ceto parie (citropie H²) H
 athenae AR, -nis CH 583 soli C, sui H, sua AR 584
 Excidit CHA, Excit R 585 premittere C, perm- H, prom-
 AR 586 iam Ald. 1534, tam CZ sidus C, fidus Z,
 fedus H² 587 est phylomella C, amphilonia (en philomena
 s. s. H²) H, emphiloma AR 588 Euocat CZ, Eiulat Jacob
 589 tereus CH, terrens AR exulat CHA, exultat R 590
 Miramur CAR, Mitamur H 591 exstinctosque Z, -usque C
 suo C, suos Z phrygas (fri- AR) CAR, phigas H¹ (h del. et r
 s. s. H²) haectore C, hectô H¹, hectora H² AR paruum
 CH, primum AR 592 tumulum Z, tumultum C 593
 uictus C, uictum Z 594 fixos tenere tabellae Ald. 1517,
 fixas timuere tabellas CZ 595 Signave CAR, Signa nec H
 Paphiae Ald. 1517, paf(a)e CZ rorantes Ald. 1517, ro-
 rantia CZ arte Scaliger, parte CZ, patre Haupt, matre
 Baehrens capilli Ald. 1517, camilli CZ 596 nati CZ, Grai
 Schrader 598 pater C, pr H, puer AR myronis (mi- H)
 CH, maronis AR 599 Et iam AR, Etiam (Ec- H) CH
 mille Haupt, illa CZ turb(a)eque CHA, tubeque R moran-
 tur Ald. 1534, moranter C, -tem Z

haec visenda putas terrae dubiusque marisque: 600
 artificis naturae ingens opus aspice, nulla
 cum tanta humanis rebus spectacula cernes,
 praecipueque vigil, fervens ubi Sirius ardet.

insequitur miranda tamen sua fabula montem,
 nec minus ille pio †quamquam sors nobilis ignis. 605
 nam quondam ruptis excaudit Aetna cavernis

et velut eversis penitus fornacibus ignes
 evecta in longum lapidis fervoribus unda,
 haud aliter quam cum saevo Iove fulgurat aether
 et nitidum obscura caelum caligine torquet. 610

ardebant agris segetes et mitia cultu
 iugera, cum dominis silvae collesque ruebant.
 vix, dum castra putant hostem movisse, tremebant,
 et iam finitimae portas evaserat urbis.

tum vero ut cuique est animus viresque rapinae, 615
 tutari conantur opes: gemit ille sub auro,
 colligit ille arma et stulta cervice reponit,
 defectum raptis illum sua carmina tardant,
 hic velox nimio properat sub pondere pauper,
 et quod cuique fuit cari, fugit ipse sub illo. 620

600 visenda *CZ*, misenda *H*¹ terr(a)e *AR*, terra *CH*
 601 nature *AR*, natura *CH* 602 Cum *CZ*, Tu *Clericus*
 rebus *Ald. 1534*, ph(o)ebus *CZ* 603 feruens *CAR*, ferues *H*
 ardet *C*, ardens *Z* 605 quamquam (quamq. *H*) sors *CZ*,
 quam quo sons *Baehrens*, quam sonti *Maehly (uterque ignist)*
 ignis *CZ*, igni est *Iacob* 606 quondam *C*, quando *Z*
 excaudit *CHA*, exaduit *R* 607 eversis *CZ*, -us *H*¹ ignes
CZ, ignis *Ald. 1534*, ingens *Scaliger* 608 Evecta *C*, Et uecta *Z*
 lapidis *CH*, rapidis *AR* 609 s(a)euo *CHA*, scaeuo *R* ful-
 gurat *CAR*, fulgorat *H* 610 c(a)elum *CZ*, telum *Postgate*
 torquet *CZ*, torpet *Scaliger* 611 mitia *Heinsius*, mil(l)ia *CZ*,
 mollia *Scaliger* 612 ruebant *Wagler*, urebant *C*, uirebant *Z*
 613 putant *CHA*, putent *R* movisse *Z*, novisse *C* 614
 Et iam *CAR*, Eciam *H* 615 animus uirescera pinae *C*,
 animis uiresq. rapinis (-is *corr. in -e H*²) *H*, uires animusque
 rapina(a) *AR* 616 opes *C*, opus *Z* 620 cuique *CH*, cum-
 que *AR* illo *CAR*, ille *H*

sed non incolumis dominum sua praeda secuta est:
 cunctantis vorat ignis et undique torret avaros,
 consequitur fugisse ratis et praemia captis
 concrepat ac nullis parsura incendia pascunt
 vel solis parsura piis. namque optima proles 625
 Amphion fraterque pari sub munere fontis,
 cum iam vicinis streperent incendia tectis,
 aspiciunt pigrumque patrem matremque senemque
 eheu defessos posuisse in limine membra.

.....
 'parcite, avara manus,' dicens 'attollere praedas, 630
 illis divitiae solae materque paterque:
 hanc rapies praedam' mediumque exire per ignem
 ipso dante fidem properant. o maxima rerum
 et merito pietas homini tutissima virtus.
 erubuere pios iuvenes attingere flammae 635
 et quacumque ferunt illi vestigia, cedunt.
 felix illa dies, illa est innoxia terra.

622 Cunctantis *C*, Cum tantos (-us *H*) *Z* uorat *CAR*,
 norat *H* undique *CH*, unda *AR* torret *CR*, terret *HA*
 623 Consequitur *Z*, Consequiturq; *C* (*quo servato* ratis fugisse
scripsit Bücheler) ratis (rathis *A*) *CZ*, ratos *Ald. 1517* captis
CZ, rapta *Iacob* 624 Concrepat *CZ*, Concremat *Auratus*
 ac *CH*, et *AR* nulli sparsura *CZ* pascunt *CZ*, parcut *H*²
 625 solis *CAR*, solis solis *H* parsura *Ald. 1517*, sparsura
CZ piis *Ald. 1517*, dees *CH*, om. *AR* spatio non relicto
 626 Amphion *CH*, Amphinomus *AR* fontis *CH*, fortis *A*,
 sortis *R* 627 uicinis *Z*, incinis *C* 628 senemque *CZ*, se-
 nentem *Bachrens*, sequentem *Ellis* 629 Eheu *C*, Seu *H*, Seu
 iam *AR* defessos *H*, defesso *AR*, defossos *C* posuisse in
Scaliger, posuissent (poss- *R*) *CZ* post 629 *versum minimum*
unum deesse significavi, quo Pietas inducta est 630 man-
 duces (*n supra es*) *C*, manu dicens *Z*, manus dices *Ald. 1517*
 attollere *C*, attol(l)ite *Z* 631 diviti(a)e *AR*, diuin(a)e *CH*
 633 o—634 virtus dant *Eccerpta* maxima *Exc. Z*, maxime
corr. in -ma C 635 flammae *AR*, flamma *C*, flammam *H*
 636 quacumque *AR*, quaecumque *CH* 637 illa est *CAR*,
 est (om. illa *H*) terra *C*, terr(a)e *Z*

dextra saeva tenet laevaue incendia: fertur
 ille per obliquos ignis fraterque triumphans, 640
 tutus uterque pio sub pondere: sufficit illa
 et circa geminos avidus sibi temperat ignis.
 incolumes abeunt tandem et sua numina secum
 salva ferunt. illos mirantur carmina vatam,
 illos seposuit claro sub nomine Ditis
 nec sanctos iuvenes attingunt sordida fata, 645
 sed curae cessere domus et iura Piorum.

638 Dextera CZ s(a)eva CHA, scaeva R tenet CH,
 tenent AR fertur *Bücheler*, ferunt *corr. in feruent C, feruent
 HR, ferunt A* 639 ignis CAR, signis H fraterque *ed.
 Ascens. 1507, fratremque CZ* 640 illa C, illam Z 641
 geminos Z, gemines C ignis H, ignes CAR 642 tandem
 CHA, tandem R 643 mirantur CHR, miratur A natum
 CAR, natum H 644 Illos seposuit *Scaliger*, Illo (Ille Z) se
 posuit CZ ditis CHA, dictis R 645 fata AR, facta CH
 646 curae C, iure Z domus CAR, domos H P. Virgilii
 Maronis Aethna finit C, P. M. Vergilii Aethna explicit R, nihil
 subscriptum in HA